د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

ټولنيز لوستونه

پنځم ټولګی

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۸۹ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري.
په بازار کې يې اخيستنه او خرڅونه په کلکه منع
ده. له سرغړونکو سره يې قانوني چلن کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

ټولنیز لوستونه

پنځم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۸۹هـ. ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب د تالیف، څېړنې او تدقیق کمیټې

لیکوالان:

- الحاج سر مؤلف نجیب الله " امین افغان" د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی
- د سرمؤلف مرستیال عبدالغیاث غوري د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- د سر مؤلف مرستیاله شکیلا "حبیب رحیمي" د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړې.
- مؤلف شیر محمد رونقي د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.
- د مؤلف مرستیاله فایقه کوهستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو غړی.

د څېړنې او تدقیق کمېټې:

پوهنې وزارت:

- د مولف مرستیال محمد حسین احمد زی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د مؤلف مرستیال سید حبیب الله ولیزاده د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د سرمؤلف مرستیال میر عبید الله فاضل د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- الحاج عبدالاحد غزنیوال د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- معاون مؤلف محمد انور د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- معاون مؤلف رحمن عنایت د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د ټولنیزو علومو د دیپارتمنت غړی.
- د سر مؤلف مرستیال محمد افضل (ژباړونکی).
- سیف الرحمن آشنا د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف ریاست د پښتو دیپارتمنت ادیتور.
- سید انور "میچنخیل" (رسام).

د محتویاتو، دینی، فرهنگي او سیاسي برخو د څېړنې او کره کتنې کمېټې:

- دوکتور محمد یوسف نیازي د پوهنې وزارت سلاکار.
- محمد آصف ننگ د پوهنې وزارت د خپرونو او اطلاعاتو رئیس.

د څېړنې او تدقیق د څارنې کمیته:

- دکتور عبدالغفور غزنوي د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین، دکمېټې رئیس

_ محمد صدیق پتمن د پوهنې وزارت تدریسي مرستیال. غړی.

_ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف رئیس. غړی.

کمپوز او ډیزاین: عنایت الله "غفاري" او حمید الله "غفاري"

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچي یې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کـور دی — د بلوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو — د ترکمنــــو د تاجکـــو
ورسره عرب، گوجـــر دي — پامیـــریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایمـــاق، هم پشـه یان
دا هیـــواد به تل ځلیږي — لکـــه لمـــر پر شنه آسمـان
په سینــه کې د آسیـــا به — لکـــه زړه وي جـــاویدان
نوم د حق مودی رهبـــر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو استادانو، ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کيږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او درونړ مسؤوليت لري.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو موسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، منندوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

گڼه	عنوان	مخ
۱	فهرست	هــ - و
	۱- ټولنه	
۲	لومړی لوست: ټولنه څه ته وايي؟	۱-۲
۳	دويم لوست: انسان د يو ټولنيز موجود په توگه	۳-۴
۴	دريم لوست: د انساني ټولني په پر مختگ کې د ټولنيزو اړيکو ارزښت	۵-٦
	۲- ټولنيز خدمتونه	
۵	څلورم لوست: ښوونه او روزنه	۷-۸
٦	پنځم لوست: عامه روغتيا	۹-۱۰
۷	شپږم لوست: پوليس	۱۱-۱۲
۸	اووم لوست: اوبه او برېښنا	۱۳-۱۵
۹	اتم لوست: مخابرات	۱٦-۱۷
۱۰	نهم لوست: ډله ييزې رسنۍ	۱۸-۱۹
۱۱	لسم لوست: ښاروالۍ	۲۰-۲۱
۱۲	يوولسم لوست: زموږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورت) او لارې.	۲۲-۲۴
	۳- اقتصادي فعاليتونه	
۱۳	دولسم لوست: کرنه	۲۵-۲۷
۱۴	ديارلسم لوست: غلې	۲۸-۳۰
۱۵	څوارلسم لوست: ميوې	۳۱-۳۳
۱٦	پنځلسم لوست: سابه	۳۴-۳۵
۱۷	شپاړسم لوست: څاروي	۳٦-۳۷
۱۸	اوولسم لوست: مېږي او پسونه	۳۸-۴۰
۱۹	اتلسم لوست: غواگاني او غوايان	۴۱-۴۲
۲۰	نولسم لوست: آسپې او آسونه	۴۳-۴۴
۲۱	شلم لوست: اوښې او اوښان	۴۵-۴٦
۲۲	يوويشتم لوست: لاسي صنايع	۴۷-۴۸
۲۳	دوه ويشتم لوست: غالۍ اوبدل	۴۹-۵۰
۲۴	درويشتم لوست: چمياري	۵۱-۵۳
۲۵	څلرويشتم لوست: خامک گنډل	۵۳-۵۴
۲٦	پنځه ويشتم لوست: زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې	۵۵-۵٦
۲۷	شپږويشتم لوست: زموږ په هېواد کې د برېښنا د توليد فابريکې	۵۷-۵۹
۲۸	اووه ويشتم لوست: د سيمنټ جوړولو فابريکې	٦۰-٦۱
۲۹	اته ويشتم لوست: فلزي صنايع	٦۲-٦۳
۳۰	نه ويشتم لوست: زموږ په هېواد کې ترکاڼي او حجاري (ډبرې تورل)	٦۴-٦۵
۳۱	ديرشم لوست: په افغانستان کې سوداگري	٦٦-٦۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲ يو ديرشم لوست: كورنۍ سوداګري ---------------------------- ٦۸-٦۹

۳۳ دوه ديرشم لوست: بهرنۍ سوداګري ---------------------------- ۷۰-۷۱

۳۴ درې ديرشم لوست: د افغانستان صادرات او واردات ---------------------- ۷۲-۷۴

۴- د استوګنې چاپېريال او طبيعي منابع (سرچينې)

۳۵ څلورديرشم لوست: د افغانستان اقليم ---------------------------- ۷۵-۷٦

۳٦ پنځه ديرشم لوست: د افغانستان كانونه ---------------------------- ۷۷-۷۸

۳۷ شپږديرشم لوست: د افغانستان ځنګلونه ---------------------------- ۷۹-۸۰

۵- سوله او بشري حقونه

۳۸ اوه ديرشم لوست: سوله او ژوند ---------------------------- ۸۱-۸۲

۳۹ اته ديرشم لوست: سوله څه ډول ټينګولاى شو ---------------------------- ۸۳-۸۴

۴۰ نهه ديرشم لوست: بشري حقونه ---------------------------- ۸۵-۸٦

۴۱ څلويښتم لوست: يو انسان كوم حقونه لري ---------------------------- ۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱– ټولنه

لومړی لوست

ټولنه څه ته وايي؟

موخې :

- زده کوونکي دې د ټولنې له مفهوم سره بلد شي.
- زده کوونکي دې د ټولنیزو چارو په ارزښت وپوهیږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره بلد شئ.

پیروي	په چاپسي تلل، متابعت کول
ملت	دیو هېواد خلک چې له یو هویت څخه وي او دیوه دولت تابع وي
ټولنه	یوشمیر خلک چې ګډ ژوند کوي.
ټولنیز	هغه کار چې په ټولو پورې اړه ولري.

- **ټولنه څه ډول منځته راځي؟**

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ځای کې چې یو شمېر خلک یو د بل تر څنګ ژوند کوي، د یو او بل په مرسته یوه موخه ترسره کوي، دې ډول یو ځای کېدو او ګډ ژوند ته ټولنه ویل کېږي. انسان له خپل پیدایښت څخه را په دېخوا په ټولنیزه توګه ژوند کړی دی. مور، پلار او اولادونه ډېره کوچنۍ بشري ټولنه ده چې په یو کور کې ژوند کوي. ټولنه له همدغه ځای څخه پیل کېږي.

ښوونځي د یوې کورنۍ په پرتله یوه لویه ټولنه ده چې د هلکانو او نجونو د ښوونې او روزنې لپاره جوړ شوی دي.

هغه ښځې، نارینه، کوچنیان، زلمیان او مشران چې په یو کلي او یا ښار کې اوسېږي، یوه کلیوالي او یا ښاري ټولنه جوړوي. هغه خلک چې په یو هېواد کې اوسېږي له یو بیرغ، حکومت او قانون څخه پیروي کوي، یوه لویه هېوادنۍ ټولنه را منځته کوي چې د ملت په نامه یادیږي.

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې بحث وکړي.
ورپسې دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر نورو ټولګیوالو ته واوروي.

- ټولنه:
- ټولنیز:

بیلګه ییزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د (√) نښه او د ناسمو جملو په وړاندې د (×) نښه ولیکئ.

– آیا په جومات کې د مسلمانانو راغونډېدو ته ټولنه ویلی شو؟ (   ).

– آیا د یو هېواد اوسیدونکو ته چې له یو قانون څخه پیروي کوي، ملت ویلی شو؟ (   )

– کورنۍ یوه کوچنۍ ټولنه ده. (   )

– ښوونځي ته کوچنۍ ټولنه نه ویل کېږي. (   )

– مور باید د خپل کلي په ټولنیزو چارو کې لکه د لارو جوړول، برخه واخلو. (   )

– د خپل کلي او استوګنځي پاک ساتل یو ټولنیز کار دی. (   )

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

انسان د یوه ټولنیز موجود په توګه

موخې:

زده کوونکي دې د انسان په هکله معلومات ترلاسه کړي.

زده کوونکي دې له ټولنیزو اړیکو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حشر	د کوم کار په خاطر د خلکو راغونډول، ډله ییز کار
صفت	ځرنګوالی، هغه کلمه ده چې د یو شي او یا یو چا ځرنګوالی بیانوي
باور	عقیده
پوهان	دانایان، عالمان.

- آیا انسان یو ټولنیز موجود دی؟
- آیا انسان دوست ته اړتیا لري؟

تاسې په وړوکتوب کې دوستان او ملګري لرل چې هر وخت به سره یو ځای وئ. یو له بله سره به مو لوبې کولې، جګړې به مو کولې او بیا به پخلا کیدئ، لانجه او پخلاینه به مو کوله. که نن ورځ ستاسې هغه د لوبو ملګري او انډیوالان نشته، په ښوونځي کې مو د هغو پر ځای نور ډېر خواږه ملګري پیدا کړي دي. یوازې تاسې نه یاست چې دغسې انډیوالان لرئ، ستاسې ښوونکي هم دغسې ملګري لري.

ستاسې مور او پلار هم دغسې دوستان او ملګري لري. نو ویلی شو چې په هر ځای او د ټولنیز ژوند په هر پړاو کې دغه انساني غوره او په زړه پورې صفت او واقعیت لیدی شو.

د وګړو تر منځ یوله بل سره د اړیکو د ټینګولو هڅې هر وخت او په هر ځای کې شته. له دې کبله زیاتره پوهان په دې باندې باور لري چې انسان یو ټولنیز موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې پخپلو منځونو کې خبرې وکړي.
وروسته دې د هرې ډلې استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر ټولګيوالو ته بيان کړي.

ښه دوست:

بد دوست:

بېلګه ييزې پوښتنې:

- تاسې څو دوستان لرئ؟
- له خپلو دوستانو څخه څه هيله لرئ؟
- بد دوستان تاسې ته څه تاوان رسوي؟
- ښه دوستان له تاسې سره څه ډول مرسته کوي؟

له ټولګي څخه دباندې فعاليت:

د حشر په هکله يو مطلب وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د انساني ټولنې په پرمختګ کې

د ټولنیزو اړیکو ارزښت

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

نصیب	برخه
اړوند	مربوطه
مسؤولیت	د یو کار یا دندې په غاړه اخیستل

موخې:

زده کوونکي دې په ټولنیزو اړیکو باندې ښه نا ښه وپوهېږي.

زده کوونکي دې له ټولنیزو اړیکو سره مینه پیدا کړي.

– آیا کولای شو چې په یوازې توګه خپلې ټولې اړتیاوې پوره کړو؟

هېڅوک نه شي کولای چې په یوازې توګه خپلې ټولې اړتیاوې او نیمګړتیاوې پوره او تر سره کړي. له دې امله ټول انسانان ګډ ژوند او مرستې ته اړ دي. د بېلګې په توګه ترکاڼ نه شي کولای چې له ډوډۍ پخوونکي، سبو خرڅوونکي، پښ، حلبي جوړوونکي، ټوکر پلورونکي، چمیار، ګنډونکي او داسې نورو سره اړیکي ونه لري. ځکه هغه نه یوازې دغو شیانو ته چـــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی یې لري، اړتیا لري، بلکې د هغوی مرستې ته هم اړ دی. په داسې حال کې چې مور هر یو د خپلې کورنۍ د کوچنۍ ټولنې غړي یو، د خپل کلي، کوڅې، چم، ناحیې، ښار او هېواد د ټولنې غړي هم یو. مور هر یو په دې ټولنو کې دندې او مسؤولیتونه لرو چې باید هغه په ښه توګه سرته ورسوو، تر څو د نړۍ د پرمختللو هېوادو په شان ترقي او پرمختګ زمور د هېواد په برخه شي.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې خبرې سره وکړي او بیا دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې ووایي .

- په ټولنه کې زمور مسؤولیت څه شی دی؟
- په ټولنه کې زمور حقونه کوم دي؟

بېلګه ییزې پوښتنې:

- په هغه ټولنه کې چې په کې اوسېږئ، څه دنده لرئ؟
- ستاسې مور او پلار څه دنده لري؟
- آیا ستاسې کورنۍ کولای شي چې خپلې ټولې اړتیاوې پوره کړي؟
- ګنډونکي چاته اړ دي؟
- ډوډۍ پخوونکي له چا سره باید اړیکي ولري؟
- د خپلو ګاونډیانو په هکله کوم مسؤولیت لرو؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت :

د خپلو مشرانو په مرسته د ګاونډي د حقونو په هکله یو مطلب ولیکئ او سبا ته یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲– ټولنیز خدمتونه

ښوونه او روزنه

موخې:

- زده کوونکی دې د افغانستان د ښوونې او روزنې له تاریخ سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د رسمي او عنعنوي ښوونې او روزنې تر منځ په توپیرونو وپوهیږي.

- د رسمي پوهنې له منځته راتلونه د مخه زموږ په هېواد کې څه ډول زده کړه کېده؟
- د رسمي ښوونځیو په جوړېدو سره پوهنې څه ډول وده وکړه؟

پخوا تر دې چې زموږ په هېواد کې پوهنه په رسمي ډول منځته راشي، زده کړې به په عنعنوي یا دودیز ډول په کورونو او جوماتونو کې تر سره کیدې او په دې توگه به یو شمېر کوچنیانو لیکل او لوستل زده کول.

د امیر شیر علي خان په وخت کې پوهنې رسمي بڼه پیدا کړه، د کابل په ښار کې دوه ښوونځي پرانیستل شول، چې یوېې ملکي او بل یي نظامي و.

له لاندې نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شئ

عنعنوي	دودیز
ویجاړ	وران ، نړیدلي
بڼه	شکل ، څیره
پیاوړي	غښتلي ، تکړه ، قوي
واکمنۍ	پادشاهي او مشري ، واکداري
عصري	نوي ، تازه ، نننی ، اوسني
گوټ ، گوټ	گوښه او څنډه
پیداگوژي انستیتوت	ښوونه او روزنه یا د ښوونې او روزنۍ په برخه کې مسلکي پوهه

له هغې وروسته د امیر حبیب الله خان د واکمنۍ په وخت کې په عصري بڼه د لومړي ځل لپاره د (حبیبیې) په نامه د عصري ښوونځي بنسټ کېښودل شو. بیا د اعلیحضرت امان الله خان د واکمنۍ په وخت کې پوهنې په هېواد کې ډېر زیات پر مختگ وکړ. د هېواد په ټولو ولایتونو کې د ښوونځیو په پرانیستلو سربیره یې د لومړي ځل لپاره د کابل په ښار کې د (مستورات) په نامه (ځانگړی ښځینه ښوونځی) پرانیست. وروسته د حبیب الله کلکاني د واکمنۍ په وخت کې دغه ښوونځي وتړل شول. خو د اعلیحضرت محمد نادرخان د واکمنۍ په دوره کې دغه ښوونځي بیرته پرانیستل شول. د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د واکمنۍ په زمانه کې لومړني او منځني ښوونځي، عمومي او مسلکي لیسې، دارالعلومونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې او پوهنتونونه د هېواد په گوټ گوټ کې جوړ او رواج شول.

د وخت په تېریدو او په هېواد کې د بدلونونو په راتلو سره د پوهنې سیستم تر بل هرڅه زیات ویجاړ او د دغو بدلونونو تر اغېز لاندې راغی.

د مجاهدینو د واکمنۍ په منځته راتلو سره یو شمېر غیر فعال ښوونځي بیرته فعال شول.

په هېواد کې د لنډ مهاله او انتقالي دولتونو په بریالیتوب سره د پوهنې سیستم بیرته را ژوندی او د پیاوړتیا په لور روان شو او له نړیوالو معیارونو سره سم نوی تعلیمي نصاب منځته راغی. په ټول هېواد کې ښوونځي، پوهنتونونه، د ښوونکو د روزنې عالي موسسې، د پیداگوژۍ انستیتوتونه، مسلکي ښوونځي او دیني مدرسې فعالې او څه نا څه د (۵ میلیونو) هغو کوچنیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته په کې د زده کړې زمينه برابره شوه، چې عمر يې په ښوونځيو کې د شموليت لپاره برابر وو. په لومړنيو ښوونځيو کې په مختلط (ګډه) ډول او په منځنۍ او ثانوي دورو کې په غير مختلط ډول د زده کړې موقع برابره شوه او تر منځنۍ دورې پورې زده کړه جبري اعلام شوه.

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوع ګانو په هکله دوه دقيقې خبرې وکړي او بيا دې د هغوی استازي دغه خبرې په ټولګي کې بيان کړي.

- دوديزه ښوونه او روزنه
- رسمي ښوونه او روزنه

بيلګه ييزې پوښتنې:

- په افغانستان کې د ښوونې او روزنې تاريخچه بيان کړئ.
- د ښوونې او روزنې کومه بڼه ډېره اغېزمنه ده؟

له ټولګي څخه دباندې فعاليت :

د خپلو مشرانو په مرسته ووایاست چې ستاسې په نظر کوم ډول ښوونه او روزنه ښه ده؟ همدارنګه د دايرو دننه جملې يوه له بلې سره پرتله او بيايې يو تر بله سره ونښلوئ .

عصري ښوونه او روزنه — **سره ورته والی** — **دود يزه ښوونه او روزنه**

عصري ښوونه او روزنه:

١. د ښوونځي چاپيريال او ټولنه د زده کړې ځای دی.
٢. زده کړه ډله ييزه، مشترکه او ګډه ده .
٣. له کتاب او درسي مرستندويه موادو پرته له کمپيوتر او د زده کړې له نورو عصري وسايلو ګټه اخلي .
۴. تدريس دوه اړخيز دی، په دې معنا چې ښوونکی او زده کوونکي دواړه فعال دي.
۵. زده کوونکي په تحقيقي (څېړنيزو) چارو بوختيږي .
٦. ننني ښوونځي زده کوونکو ته ور زده کوي چې څه ډول يې زده کړي.
٧. زده کوونکي فکر کولو او هڅولو ته اړ باسي.
٨. ښوونه او روزنه عامه ده .

سره ورته والی: زده کړه

دود يزه ښوونه او روزنه:

١. کورونه او جوماتونه د زده کړې ځايونه دي.
٢. زده کړه انفرادي يا ځانله ځانله ده.
٣. يوازې له کتاب څخه يې ګټه اخيستله .
۴. زده کړه په يو اړخيز ډول ده. زده کوونکي غير فعال وي.
۵. يوازې د کتاب په مطلبونو بسنه (اکتفا) کيږي.
۶. زده کوونکي د کتاب د مطلبونو په حفظ کولو مجبور دي.
٧. ښوونه او روزنه وګړنيزه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

عامه روغتیا

موخې:

- زده کوونکي دې د روغتیا له مفهوم سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې له ناروغیو څخه د مخنیوي په خاطر پاکوالی په پام کې ونیسي.
- زده کوونکي دې خپلې روغتیا او سلامتیا د ساتلو سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

مفهوم	معنا
تشکیل	یوه شي ته شکل ورکول، جوړښت
وقایه	د یوه شي په واسطه د کوم شي ساتل او مخه نیول
معالجه	د ناروغ علاج کول
خځلي	نا پاکي، جارو شوی نا پاکي
چاپیریال	محیط
غونډېدل	ټولول، یوځای کول
بېلګه	مثال، نمونه

- د ناروغیو د مخنیوي په خاطر باید څه وکړو؟
- کومو شیانو ته پاملرنه وکړو چې ناروغ نه شو؟

د خلکو د روغتیا او سلامتیا د ساتلو په خاطر په دولتي تشکیلاتو کې د روغتیا وزارت موجود دی. دغه وزارت د هېواد د ټولو خلکو د درملنې مسؤولیت په غاړه لري. د روغتیا د وزارت دندې په دوو برخو ویشل کېږي:

د وقایې او یا د ناروغیو د مخنیوي برخه او د ناروغیو د درملنې برخه. د روغتیا وزارت د کوچنیانو د ناروغیو لکه پولیو (ګوزن)، کوی (چیچک)، شری، تیتانوس او داسي نورو پر ضد واکسین ورکوي چې د وړونکو او خطرناکو ناروغیو په وړاندې وقایه شي.
وقایه د درملنې په پرتله آسانه او ارزانه ده.د روغتیا وزارت او د هېواد ټول خلک دنده لري چې د خپل چاپیریال او استوګنځي لکه کور، کلي، کوڅې او ښار پاک ساتلوته پاملرنه وکړي. په ناولي او ککړ چاپیریال کې مچان، غوماشي او میکروبونه وده کوي او د دوول، ډول ناروغیو د لېږدیدلو سبب ګرځي. په دې خاطر موږ ټول باید خپل کالي، ځان، کوڅه، ښوونځي، کور او استوګنځی پاک وساتو او خځلي سره راغونډې او په خپل ټاکلي ځای کې واچوو تر څو په ډول، ډول ناروغیو اخته نه شو. د روغتیا د وزارت بله دنده دا ده، چې د هېواد په ټولو ولایتونو، ښارونو او ولسوالیو کې روغتونونه او کلینیکونه جوړ کړي، چې ددغو ځایونو په ناروغیو باندې د اخته خلکو درملنه وکړي.

پاک چاپیریال

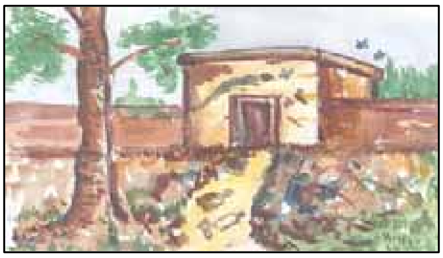

ناولی چاپیریال

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې
دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي، هره ډله دې په لاندې موضوعګانو باندې خبرې وکړي او بيا دې د هغوی استازې د دوی نظر د ټولګي والو په وړاندې ووايي:

- دځپل ځان د روغتيا او سلامتيا په هکله بايد څه وکړو؟
- د ناروغيو د مخنيوي لپاره څه کارکولای شو؟
- داستوګنځي پاک ساتل د انسان د روغتيا لپاره څه ګټه لري؟

بيلګه ييزې (نمونه يي) پوښتنې:

۱. څه ډول کولای شو د ناروغيو په وړاندې ځانونه وقايه کړو؟
۲. واکسين د څه لپاره دي؟ ماشومان ولې واکسينوي؟
۳. دځپل کور، کلي، کوڅې او ښار په پاک ساتلو کې مور او تاسې يعنې د هېواد ټول اوسيدونکي څه مسؤوليت لرو؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت:
د خپلو مشرانو په مرسته د شرې او کوې په هکله معلومات تر لاسه کړئ او سبا يې په ټولګي کې خپلو ټولګيوالو ته ووایاست.

---

(۱) کوی (چيچک) هغه ناروغي ده چې په ټول عمر کې يې سړی يو وار تېروي. هغه څوک چې په دې ناروغۍ اخته شي په مخ او پوټکي باندې يې دانې راخيژي. کله چې دغه دانې وچې شي او ناروغ له دې ناروغۍ څخه جوړ شي په وجود باندې يې د دغې ناروغۍ ټپونه پاتې کيږي. له نيکه مرغه چې اوس د دغې ناروغۍ واکسين پيدا شوی دی، چې که چېرې کوچنيانو ته ولګول شي، نو په دې ناروغۍ نه اخته کيږي.
(۲) شرى: دا هغه ناروغۍ ده چې د سړي په پوټکي باندې سور رنګه وړې دانې راخيژي. دغــه ناروغي هم سړی په ژوندانه کې يو وار نيسي. واکسين يې د ناروغۍ سختوالی او خطر کموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

پولیس

موخې:
– زده کوونکي د پولیس او د هغه له دندو سره آشنا کول.
– زده کوونکي له ترافیکي قوانینو سره بلدول.
– زده کوونکي دې د ترافیکي قوانینو رعایت وکړي.

– د پولیسو دندې او مسؤولیتونه څه شی دي؟
– د ترافیکو پولیس څه دنده لري؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

پولیس	د امنیت ساتونکي
څارل	یو شي ته کتل، تعقیبول
ادامه	پایښت، دوام
امنیت	امن او آرامي
تطبیق	د یو شي په عمل کې پلي کول
نظم	ترتیب

پولیس په ټول هېواد کې د امن د ساتلو دنده په غاړه لري. هر څوک چې له ټولنیزو اخلاقو سره په مخالفو عملونو لکه: غلا، بډې اخیستلو، اختلاس، قاچاقو او داسې نورو باندې لاس پورې کړي او د دولت قوانین تر پښو لاندې کړي، پولیس یې څاري او نیسي یې. له لومړنیو څېړنو وروسته یې څارنوالۍ او محکمې ته استوي. همدارنګه پولیس دنده لري چې په ټول هېواد کې امنیت ټینګ او د دولت قوانین پلي کړي چې خلک وکړای شي په آرامه فضا کې خپل ورځني ژوندانه ته دوام ورکړي.

که څه هم پولیس زیاتې دندې لري خو په لنډ ډول یې یو څه د بېلګې په توګه دلته راوړوو.

۱– د دولتي دوایرو ساتل
۲– د عامه موسساتو ساتل
۳– د بهرنیو موسسو او سفارتونو ساتل
۴– د لارو د امنیت ساتل
۵– د دولت د قوانینو پلي کول، څارنه او له هغو څخه د سر غړوونکو تعقیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د ترافیکو پولیس په واټونو او لویو لاروکې د ترافیکي مقرراتو د تنظیم او پلي کیدو دنده په غاړه لري، چې ټول لېږدونکي وسایط او خلک د تلو راتلو او له واټونو څخه د تېریدو په وخت کې له ستونزو سره مخامخ نه شي.

زموږ په ګران هېواد افغانستان کې نقلیه وسایط د واټونو او لارو په ښي لاس تګ راتګ کوي. په زیاتره څلور لاروکې د ترافیکو یو یا څو تنه پولیس د پېښو د مخنیوي په خاطر نقلیه وسایطو ته لازمه لارښوونه کوي. په ځینو څلور لاروکې ترافیکي څراغونه درول شوي دي. د سره څراغ په لګیدو نقلیه (لېږدونکي) وسایط دریږي. د ژېړو څراغونو په لګیدو سره موټر د حرکت لپاره تیارى نیسي او د شنو څراغونو په روښانه کیدو سره حرکت کوي. د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې ترافیکي څراغونه د کمپیوتر په واسطه اداره کېږي.

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعګانو په هکله له خپلو ملګرو سره مشوره وکړي. بیا دې هره ډله د لاندې موضوعګانو په هکله معلومات وړاندې کړي:

- **لومړۍ ډله:** پولیس څه دنده لري؟
- **دویمه ډله:** پولیس څه ډول خلک تعقیبوي، نیسي یې او بیا یې څارنوالي او محکمې ته استوي.
- **دریمه ډله:** د ترافیکو د پولیس دنده څه شی ده؟

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱- خلک د پولیسو په وړاندې څه مکلفیت لري؟

۲- له څلور لارو څخه څه وخت او څنګه تېر شو؟

۳- د چا خوښېږي چې په راتلونکي کې پولیس شي؟ او ولې؟

۴- د ترافیکو د پولیس دنده ولې سخته او مشکله ده؟

۵- پولیس یعني څه؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

که چېرې تاسې پولیس شوئ څه کارونه سرته رسوئ؟ په دې هکله یو مطلب جوړ کړئ او په ټولګي کې یې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

اوبه او برېښنا

موخې :

- زده کوونکي دې د اوبو او برېښنا په ارزښت او ګټو باندې پوه شي.
- زده کوونکي دې د برېښنا پر خطرونو باندې پوه شي او له هغوی څخه دې ځانونه وژغوري.

– تاسې په کورکې برېښنا لرئ؟ که لرئ يې له هغې څخه څه ډول ګټه اخلئ؟

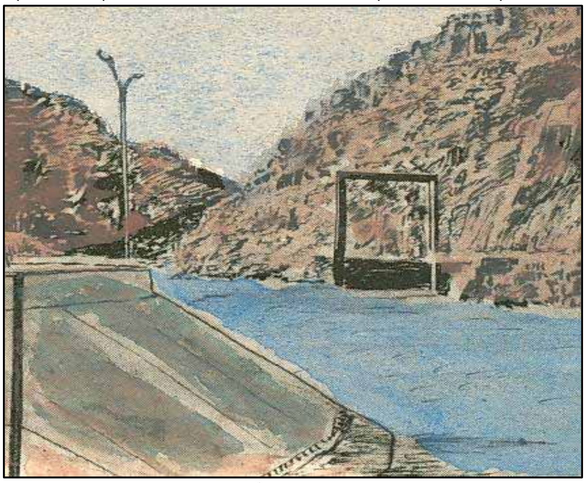

د بر ېښنا د بند عکس

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

ژغورل	ساتل
انرژي	ځواک، قوت، طاقت
توګه	ډول
پکيو	پکې
کېبل	د برېښنا مزی

اوبه د ژوندانه لپاره يوه مهمه او حياتي ماده ده او د يوې سيمې د زرغونيدو او ښکلا سبب ګرځي. له نيکه مرغه زموږ ګران هېواد يو غرنی هېواد دی چې سيندونه ور څخه سر چينه اخلي. هغه اوبه چې له لوړو او غرنيو سيمو څخه هوارو ځمکو ته را بهيږي يوه داسې قوه او انرژي ترې نه تر لاسه کېږي چې خلکو له پخوا زمانو څخه تر ننه پورې ترې ډول، ډول ګټې اخيستې دي. د بېلګې په توګه خلک سر بېره پر کرنې د ژرندې، پايکو او آبي پکيو په فعالولو کې هم ترې کار اخلي. همدارنګه د برېښنا د بندونو تر څنګ د برېښنا د توليدونکو توربينونو په لګېدو سره برېښنا لاس ته راوړي او له هغې څخه د کورونو په روښانولو، د ماشـــينونو د فعالولو او داسې نورو چاروکې کار اخلي. تر اوسه پورې زموږ په هېواد کې د سيندونو لـــه پاسه يو زيات شمېر بندونه جوړ شوي دي چې د يادولو وړ يي د نغلو، کجکي، ســـروبي او درونټې بندونه دي. هغه برېښنا چې د برېښنا په بندونو کې توليديږي د هوايي لينونو او کېبلونو په واسطه ښارونو او فابريکو ته لېږدول شوې ده.

د برېښنا له انرژۍ څخه ډېرې ګټې اخيستل کېږي چې د هغو له جملې څخه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

– کورونه د برېښنا د انرژۍ په واسطه روښانه کېږي.

– راديو او تلويزيون د برېښنا د انرژۍ په واسطه کار کوي.

– کمپيوټر د برېښنا د انرژۍ په واسطه فعاليږي.

– يو شمېر خلک د برېښنايي منقلونو په واسطه خواړه پخوي.

– برېښنايي پکې، آبگرمي، برقي اوتو او ځيني نورشيان د برېښنا په انرژۍ کار کوي.

پر حرارتي او آبي برېښنا سر بيره د نړۍ په پر مختللو هېوادونو کې له اتومي انرژۍ او د لمر له انرژۍ څخه هم برېښنا لاس ته راوړي.

امريکايي ستر پوه (اډيسن) برېښنا اختراع کړه چې موږ تر اوسه پورې له هغې څخه گټه اخلو. هغوی له دې لارې څخه بشريت ته ستر خدمت تر سره کړی دی.

د برېښنا خطرونه او د دغو خطرونو مخنيوی:

– د برېښنا لين دوه مزي لري. يويې مثبت او بل يې منفي دی. که چېرې د برېښنا لينونه لوڅ وي، په دې صورت کې دواړه مزي يو له بله سره نښلي، شارټي (ټکر) رامنځته کېږي او د کورونو د سوځېدو او د اور د لگېدو او خپرېدو لامل کېږي. له دې کبله بايد کوښښ وشي چې د برېښنا لينونه زاړه او لوڅ نه وي.

که چېرې د انسان لاس د برېښنا په لوڅ مزي ولگېږي برېښنا يې نيسي او وژني يې. بايد هغه چاته چې برېښنا نيولی وي لاس ورنه وړو. په دې صورت کې بايد کوښښ وشي چې د برېښنا بهير بند شي.

په لمدو او نمجنو ځايونوکې د برېښنا زاړه لينونه شارټي کوي او د ځاني تلفاتو او زيانونو سبب گرځي. د برېښنا له زړو او شارټ شوو وسايلو او سامانونو څخه بايد کار وانه‌خيستل شي ځکه چې د ځاني او مالي تلفاتو سبب گرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د يوې په هکله بحث وکړي. وروسته دې دهغوی استازي په دې هکله د خپل ګروپ نظر ووايي.
- لومړۍ ډله: د اوبو له قوې څخه څه ګټه تر لاسه کولی شو؟
- دويمه ډله: له برېښنا څخه څه ګټه اخيستل کېږي؟
- دريمه ډله: د برېښنا له خطرونو څخه ځانونه څه ډول وساتو؟
- څلورمه ډله: په پرمختللو هېوادونو کې د برېښنا توليد په څه ډول دی؟

بيلګه ييزې پوښتنې:

١- له اوبو څخه څه ګټه اخيستی شو؟

٢- خلک څه ډول له سيندونو څخه برېښنا تر لاسه کولای شي؟

٣- برېښنا څه ګټه لري؟ په دې اړه معلومات وړاندې کړئ.

٤- د برېښنا له خطرونو څخه څه ډول ځانونه وژغورو؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت:

د خپلو مشرانو په مرسته د برېښنا د بې ځايه لګښت د مخنيوي په اړه يو مطلب وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

مخابرات

موخې:

- زده کوونکي د مخابراتو د کلمې پر مفهوم او معنا پوهول.
- زده کوونکي دې له مخابراتي وسایلو څخه ګټه واخیستلای شي

- څرنګه کولای شو د هېواد دننه او بهر له خپلو دوستانو سره تماس ونیسو؟
- د تېلیفون او موبایل تېلیفون په هکله څه پوهېږئ؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره اشنا شئ.

مخابرات	خبر اخیستل او خبرلېږل
ایمیل	هغه لیکنه چې دبرېښنا د الکترونونو په واسطه لیږل کېږي، برېښنالیک
تماس	تړاو، ارتباط
موبایل	ګرځنده
انټرنیټ	د نړیوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ ټول کمپیوټرونه سره نښلوي
کمپیوټر	د معلوماتو هغه پر مختللی ماشین دی چې د بشر بې شمېره اړتیاوو ته ځواب وایي

مخابرات د انسانانو تر منځ د اړیکو نیولو وسیله ده. پخوا چې تېلیفون، مخابرې، سړکونه، موټرونه، الوتکې او نور نقلیه (لېږدوونکي) وسایط موجود نه وو، خلک به له یو ځای څخه بل ځای ته پلي تلل. د لیک، خبر او یا احوال او کوم جنس وړلو به زیات وخت نیوه. له نیکه مرغه نن ورځ د مخابراتي نورو وسایلو لکه: تیلفون، تیلګراف، فکس، موبایل او برېښنالیک په واسطه په ډېر لږ وخت یعنې په څو ثانیو کې حال احوال رسیږي او همدارنګه د نقلیه وسایطو لکه د موټرو، اورګاډو او الوتکو په منځته راتلو سره هم د مخابراتو آسانتیاوي ګړندۍ شوي دي.

مخابرات په واقعیت کې د یوې ټولنې د اعصابو حیثیت لري، ځکه د هغوی په واسطه کولای شو چې په ډېر لږ وخت کې د نړۍ له پېښو څخه خبر شو.

زمــوږ په هېواد کـــې له ډېرو پخوا وختونو راهیسې له تېلیفون څخه ګټه اخیستل شوې ده. نن په نړۍ کې د مخابراتو له ډېرو پر مختللو وسایلو لکه: فکس، کمپیوټر او انترنت څخه کار اخیستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکس ماشین د مهمو او ضروري اسنادو په لیږلو کې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړې دي.
کمپیوټر یو نوی او مدرن ماشین دی چې کولای شي د بشر ډېرې اړتیاوې پوره کړي.
کمپیوټر هر ډول معلومات پخپله حافظه کې ساتي او د ضرورت په وخت کې له هغې څخه کار اخیستل کیږي.

انټرنټ په حقیقت کې د یوې نړیوالې شبکې نوم دی چې د نړۍ کمپیوټرونه او شبکې یوه له بلې سره نښلوي. انټرنټ په کم وخت کې خبرونه، عکسونه او لیکلي معلومات په لرې لګښت سره له یوه ځای څخه بل ځای ته لیږدوي.

په دې وروستیو کې زموږ په هېواد کې د موبایل ټیلیفونونو، فکس، کمپیوټر او څه ناڅه له انټرنټ څخه کار اخیستل کېږي.

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله خبرې وکړي او بیادې د هغوی استازې د خپل اړوند ګروپ (ډلې) نظر خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

- خلکو به په پخوا زمانوکې څه ډول خپل خبرونه او احوال له یوه ځای څخه بل ځای ته لیږدول؟
- د نن ورځې او د تیرو وختونو د لیکونو او شیانو د وړلو او راوړلو چارې یوه له بلې سره پرتله کړئ.
- نن ورځ زموږ په هېواد او نړۍ کې څو ډوله ټیلیفونونه موجود دي؟

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱– د نوو لویو لارو موجودیت د مخابراتو په برخه کې څه رول لري؟
۲– د مخابراتي وسایلو د ډولونو نمونه واخلئ او ووایئ چې خلک نن له کومو مخابراتي وسایلو څخه کار اخلي.
۳– له انټرنټ څخه څه کار اخیستل کېږي؟
۴– کمپیوتر د څه لپاره کارول کېږي؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

نوو او مدرنو مخابراتي وسایلو څه ډول آسانتیاوې رامنځته کړې دي؟ په دې هکله یومطلب برابر او سبا ته یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

ډله ییزې رسنۍ

موخې:

- زده کوونکي دې له ډله ییزو خپرونو سره آشنا شي
- زده کوونکي دې له ډله ییزو خپرونو څخه ښه ګټه واخیستی شي

هغه ډله ییزې خپرونې (رسنۍ) چې پېژنئ، نومونه يې واخلئ؟

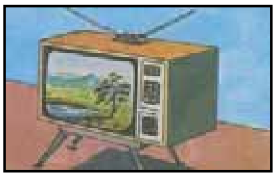

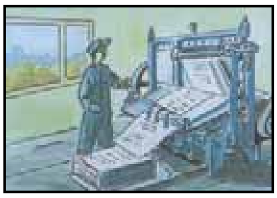

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

اختراع	دیو نوي شي جوړول چې د مخه ترې هغه بل چا نه وي جوړ کړی
کابو	نژدې، تقریباً، لږ تر لږه
اطلاعات	خبرونه، معلومات او خپرونې، رسنۍ

ډله ییزې خپرونې او رسنۍ د ولسونو د فکرونو د روښانولو لپاره زیات ارزښت لري. دغه خپرونې ډېر ډولونه لري، لکه:کتاب، ورځپاڼه، مجله، راديو، تلویزیون، کمپیوټر، انټرنټ او داسې نور.

راډيو د تلګراف له پرمختګ څخه وروسته منځته راغله. راډیو د لومړي ځل لپاره يــو ایټالوي پوه (مارکوني) په ۱۲۷۳ لمریز کال کې اختراع کړه. له راډیو څخه زموږ په هېواد کې د امیر امان الله خان د پادشاهۍ په وخت کې کار واخیستل شو. وروسته بیا د اعلیحضرت محمدظاهر خان د واکمنۍ په وخت کې د رادیويي خپرونو لومړنۍ دستګاه په هېواد کې پــه فعالیت پیل وکړ. خلک د راډیو له لارې کولای شي چې په کم وخت کې له نړیوالو پېـــښو څخه خبر شي.

له نن څخه کابو دوه اویا (۷۲) کاله دمخه په ۱۹۳۶ م کال کې د لومړي ځل لپاره د تلویزیون اساسي او عمومي ننداره د انګلستان هېواد په مرکز د لندن په ښار کې وښودل شوه. زموږ په هېواد کې د تلویزیون لومړنۍ آزمايښتي خپرونې د ۱۳۵۶ هــ ش کال د کب د میاشتې په (۲۵) نېټه پیل شوې او په رسمي توګه په کال ۱۳۵۷ هــ ش د تلویزیون نشرات پیل شول. په تلویزیون کې کولای شو چې د علمي، خبري، تفریحي، ښوونیزو او داسې نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اطلاعاتو او خپرونو ننداره وکړو. هر وخت باید کوښښ وشي چې له تلویزیون څخه ښه او په زړه پورې ګټه واخیستل شي. د هغو فلمونو له نندارې څخه ډډه وکړو، چې د ټولنیزو اخلاقو پر ضد او زموږ د اسلامي او افغاني کلتورمخالف وي.

په اوسني وخت کې د نړۍ په زیاتره هېوادونو کې له انټرنټ څخه ګټه اخلي. انټرنټ ډېره نوې او غوره اطلاعاتي او معلوماتي وسیله ده. انټرنټ له نن څخه تقریباً پنځه دیرش کاله دمخه د کمپیوټرونو د نښلولو په نتیجه کې منځته راغی. اې میل (برښنالیک) د معلوماتو او احوال د لېږد رالېږد ښه لاره ده.

انټرنټ په حقیقت کې دهغې نړیوالې شبکې نوم دی چې نړیوالې کمپیوټري شبکې یوه له بلې سره نښلوي. انټرنټ په ډېر لږ وخت کې خبرونه، عکسونه، لیکلي معلومات او نور پروګرامونه په ډېر کم لګښت له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي. د نړۍ د پر مختللو هېوادونو خلک له انټرنټ څخه زیاته ګټه اخلي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې هم ددغه نوي تخنیک بنسټ ایښودل شوی او ګټه اخیستل ورڅخه پیل شوي دي.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په هکله فکر وکړي او د ټولګي استازي دې موضوع د ټولګیوالو په وړاندې بیان کړي.

- له رادیو څخه څه ګټه اخیستی شو؟
- له تلویزیون څخه څه ګټه تر لاسه کولای شو؟
- له انټرنټ څخه څه ګټه اخیستی شو؟
- ورځپاڼې او مجلې څه اهمیت او ارزښت لري؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- د ډله ییزو خپرونو د وسایلو نومونه واخلئ!

۲- راډیو د لومړي ځل لپاره چا جوړه کړه؟ زموږ په هېواد کې له راډیو څخه له کوم وخت څخه را په دې خوا کار اخیستل کېږي؟

۳- د افغانستان تلویزیون څومره لرغونوالی لري او د هغه کوم پروګرام زیات ښوونیز اړخ لري؟

۴- انټرنټ پېژنئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ډله ییزو خپرونو د وسایلو له جملې څخه د یوې نوم واخلئ. د هغو د ګټو او کارولو په هکله یو مطلب ولیکئ او ټولګي ته یې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

ښاروالي

موخې:

- زده کوونکي دې د ښاروالۍ او د هغې له دندو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خپل ځان او د ښار پاکۍ او صفايۍ ته پام وکړي.
- زده کوونکي دې د خپل ښار له سمسورتيا سره مينه پيدا کړي.

- ښاروالي څه دنده لري؟
- موږ د خپل ښار د پاکۍ، صفايۍ او سمسورتيا په اړوند څه مسؤوليت لرو؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

سمسورتيا	ښېرازي او سرسبزي
واټ	جاده
ټکس	محصول
کرښه	ليکه، خط، سطر

په ټولو لويو او وړو ښارونو کې د ښاروالۍ په نامه يوه اداره وي. ښاروالي بېلا بېلې دندې لري چې تر ټولو د پام وړ يې دا دي:

- د ښار د واټونو، سرکونو جوړول او پخول
- د مارکيټونو د فعاليت څارل
- په ښار کې د نيالگيو کېنول او سمسورتيا
- د ښار د کوڅو او سرکونو پاکول
- د کورجوړولو په پروژو کې ښاريانو ته د کورونو لپاره د ځمکې وېشل
- له ښاريانو څخه د کورونو، دوکانونو او صفايۍ د محصول اخيستل

په کوچنيو ښارونو کې په ښار پورې اړوندې چارې ټولې د ښاروالۍ د ادارې له خوا تر سره کېږي. په لويو ښارونو کې د سيمې د پراختيا له امله ښارونه په ناحيو باندې ويشل شوي دي. په هره ناحيه کې د ښاروالۍ استازي د هغې ناحيې په سر کې ځای لري او خپلې اړوندې چارې د ښاروالۍ تر مرکزي ادارې او لارښوونې لاندې ترسره کوي.

موږ ټول دنده لرو چې د خپلو کورونو ناپاکي او خځلې يا چټلې په هغه ټاکلو ځايونو (کثافات دانۍ) کې واچوو چې د ښاروالیو له خوا جوړ يا ځای پرځای شوي دي، تر څو د ښاروالۍ کارکوونکي له ستونزو سره مخامخ نشي. همدارنگه په پارکونو کې د گرځېدو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت کې باید د چمنونو کبلې تر پښو لاندې نه کړو. د ګلانو او ونو ښاخونه مات نه کــړو او د خپل ښار په ښکلا او سمسورتیا کې پوره ونډه واخلو.

د نړۍ په نورو ښارونو کې ښاروالي د شپې له خوا او یا هم سهار وختي له لمر ختــو څخه وړاندې ناپاکي او خځلې له ښار څخه د باندې لرې سیمو ته وړي. د ښارونو خلک یې هم د خپلو ښارونو له پاکۍ او ښکلا سره ډېره مینه لري، د ګوګړو یو خلی هم څوک بــې ځایه په لارو او کوڅو کې نه غورځوي، بلکې هر څوک یو کوچنی شی چې د نــیم ســوي سیګرټ په اندازه هم وي، په کثافت دانۍ کې اچوي.

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د یوې په باره کې له خپلې ډلې سره مشوره وکړي او بیا دې د هرې ډلې استازي خپله موضوع د ټولګي په وړاندې بیان کړي.
- ښاروالي څه دندې لري؟
- په لویو او کوچنیو ښارونوکې د ښاروالۍ دندې یو له بله څه توپیرونه لري؟
- موږ د خپل هېواد د پاکۍ، صفایۍ او سمسورتیا په اړوند څه مسؤولیت لرو؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- د ښاروالۍ غوره او د پام وړ دندې کومې دي؟

۲- په لویو ښارونو کې د ښاروالۍ اړوندې چارې ولې د ناحیو له خوا تر سره کېږي؟

۳- ښاري کثافت دانۍ دکوم مقصد لپاره دي؟

۴- تاسې چې ښه او پوه زده کوونکي یاست، د خپلو کورونو خځلې چېرته اچوئ؟

له ټولګي څخه دباندې کار او فعالیت :

د ښاروالۍ د دندو او د هغو په وړاندې زموږ او ستاسې د مسؤولیت په هکله یو څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسم لوست

زموږ په هېواد کې لېږد رالېږد (ترانسپورټ) او لارې

موخې:

- زده کوونکي دې له لېږد، رالېږد او د هغه له وسایطو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د لویو لارو په باره کې معلومات ترلاسه کړي.
- زده کوونکي دې د تېر وخت او اوسنۍ زمانې د لېږد، رالېږد وسایط یا وسایل و پېژندلای شي.

مخکې له دې چې د لېږد، رالېږد اوســـني وســـایط جوړشي، خلکو له یو ځای څخه بل ځای ته څه ډول تګ راتګ کاوه؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

جوخت	یووخت، یو ځای
ربړې	کراچۍ
بېړۍ	کښتۍ

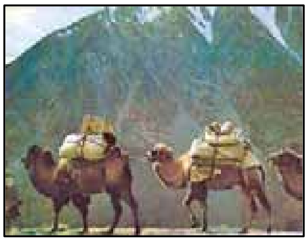

په پخوا وختونو کې د لېږد، رالېږد وسایط د نن ورځې د وسایطو په شان نه وو. خلکو به له یو ځای څخه بل ځای ته د خپلو مالونو د وړلو راوړلو لپاره له څارویو لکه:خرو، آســـانو، اوښانو، او کچرو څخه کار اخیسته.

په پخوا زمانوکې د نړۍ یو هېواد هم سړکونه نه درلودل. تګ راتـــګ او د مـــالونو وړل راوړل به له پخوانیو کږو وږو لارو څخه د څارویو د کاروانونو په مرسته تر سره کېدل.

په ۱۲۸۲ هــ ش کال کې د لومړي ځل لپاره افغانستان ته موټر راوړل شـــو چـــې لـــه هــــغه موټر څـــــــخه یوازې امیر حبیب الله خان (د هغه وخت پاچا) ګټه اخیستله.

په هېواد کې د موټرونو له پیدا کیدو سره سم د سړک جوړونې کار هم پیل شو. د هېواد زیاتره ولایتونه د سړکونو په وسیله سره ونښلول شول. کرار کرار یوزیات شـــمېر موټرونـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد ته راوړل شول. نن زموږ په هېواد کې ځمکنۍ او هوايي ډول ډول وسيلې شته لکــه: رېړۍ، ګاډۍ، بايسکلونه، موټرسايکلونه، لارۍ، بسونه، ګرندي موټرونه، چورلکې او الوتکې چې له هر يوه څخه يې په خپل ځای کې کار اخيستل کېږي.

ټرانسپورټ يا لېږد، رالېږد په يو هېواد کې د وينو شريانونو حيثيت لري. څومره چې يـو هېواد ښه سړکونه او د لېږد، رالېږد وسايط ولري په همغه اندازه به د هغه هېواد اقتصاد هـم پياوړی وي او خلک به يې زياتې ګټې لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې له لاندې موضوعګانو څخه د يوې په هکله مشوره او خبرې وکړي او د ډلې استازي دې موضوع د ټولګي په وړاندې بيان کړي:

- د لېږد رالېږد پخواني وسايط او لارې
- د لېږد رالېږد اوسنۍ لارې او وسايط
- زموږ په ژوندانه کې د ترانسپورت ارزښت او اهميت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښېلگه ییزې پوښتنې:

۱− لومړنی موټر څه وخت افغانستان ته راوړل شو؟

۲− په پخوا وختو نو کې د لېږد رالېږد لپاره ولې خلکو له څارویو څخه کار اخیسته؟

۳− زموږ په هېواد کې له کوم وخت څخه راپه دې خوا د سړک جوړونې کار پیل شو؟

۴− د عصري ترانسپورت د وسایلو گټورتوب څه شی دی؟

۵− له عراده جاتو (گاډی، موټرو) څخه کار اخسیتنې د هېواد د ترانسپورت په برخه کې څه بدلون منځ ته راوړ؟

له ټولگي څخه دباندې کار او فعالیت :

۱− زده کوونکي دې د هغو سیمو نومونه واخلي چې تر اوسه پورې سړک نه لري او سړک ته زیاته اړتیا لري.

۲− د ۷۳ یم مخ د نقشې له مخې د هېواد د لویو لارو نقشه وکاږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

٣- اقتصادي فعالیتونه

کرنه

موخې :

- زده کوونکي دې له کرنې سره آشنا شي
- زده کوونکي دې د کرنې په چاروکې ونډه واخلي
- زده کوونکي دې د کرنې او د هغې د حاصل له لوړېدو سره مینه پیدا کړي

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

توکي	مواد ، شیان
اوربشت	وربدل، باران
پرتله	مقایسه

- د کرنیزو ځمکو له درلودلو سره سره ولې خوراکي توکي له نورو هېوادونو څخه راوړو؟
- څرنگه کولای شو کرنیز حاصلات لکه غلې، مېوې او داسې نور، زیات کړو؟

افغانستان یو کرنیز هېواد دی. ډېر خلک یې له پخوا زمانو را هیسې د کرنې په چارو بوخت دي. د هېواد د مساحت کابو $\frac{1}{5}$ برخه کرنیزو ځمکو نیولې ده. خو د کیمیاوي سرو او نباتي آفاتو د درمل د نه استعمال له کبله یې غله، مېوه او گټه مخ په کمیدو ده. نه یوازې دا چې د نړۍ د نورو هېوادو په پرتله، بلکې په ځانگړې توگه د گاونډیو هېوادونو په پرتله یې حاصل ډېر کم دی. له همدې امله هر کال یوه زیاته اندازه غنم، وریجې او داسې نور خوراکي توکي له بهرنیو هېوادو څخه هېواد ته راوړل کېږي.

زموږ په هېواد کې د کرنې د حاصلاتو د کمېدو لاملونه:

- په ورستیو لسیزو کې د پوره او بشپړ امنیت نشتوالي
- **ناوړه طبیعي عوامل لکه:** زلزلې، پر له پسې وچکالی، سیلابونه، ږلۍ، د بوټو ناروغۍ او داسې نور
- په ځمکه کې بوټو ته د ودې ورکولو د ځواک کمېدل، د حیواني او کمیاوي سرې نه کارول
- د کرنې له پخواني سیستم څخه کار اخیستل
- کرنیزو چاروته د لویو ځمکه والو لاس نه رسېدل

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې چې ډول ډول اقليم او اوبه او هوا لري له هغه سره سم د اصلاح شوو تخمونو نه ټاکل
- د بزگرانو بې وسي او د ترياکو کرل
- ....
- ....

په دې وروستيو وختونو کې چې په هېواد کې د واورې او اورښت اندازه کمه شوې وه د سيندونو، کاريزونو، چينو او ځاگانو اوبه هم ورسره کمې شوې وې. دغو پرله پسې وچکاليو پر کرنه او مالدارۍ باندې ډېر بد اغېز وکړ.کرنيز او د مالدارۍ حاصلات يې تر وروستي بريد پورې راټيټ کړل.

همدارنگه د پورتنيو عواملو په له منځه وړلو، د اوبو د بندونو او ويالو په کيندلو، د شاړو ځمکو په آبادولو، د کرني له ماشينونو څخه په کار اخيستلو، له سيمې سره سم د اصلاح شوو تخمونوپه رواجولو، د کيمياوي سرې په کارولو، د بزگرانو تر منځ د همکارۍ د هڅو په پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو، د بوټو د ناروغیو په خلاف مجادله کولو او داسې نورو کارونو په ترسره کولو سره کولی شو چې کرنیز حاصلات لوړ کړو.

تر هرڅه دمخه د کرنیزو محصولاتو د زیاتوالي لپاره بشپړ امنیت او سولې ته اړتیا ده، ځکه چې له سولې پرته د کرنې چارې په ښه توګه پر مختګ نشي کولای.

د ولې ییز کار له لارې تش ځایونه په غور سره بشپړ کړئ.

څرنګه کولای شو چې کرنیزې چارې جوړې او حاصلات لوړ کړو؟

- د کرنې مکانیزه کول او د کرنې له ماشین الاتو څخه ګټه اخیستل
- د هرې سیمې له اوبو او هوا سره سم د اصلاح شوو تخمونو کارول
- د اوبو لګولو د چارو سمون او د ویالو او بندونو جوړول
- ؟
- ؟
- ؟

ښلګه ییزې پوښتنې:

لاندې پوښتنې په ډله ییز کار کې ځواب کړئ:

۱ – د افغانستان مساحت ۶۵۲۲۲۵ کیلومتره مربع دئ. $\frac{۱}{۵}$ برخه یې د کرنې وړده، وواياست چې څومره ځمکه نه کرل کیږي؟

۲ – د کومو لاملونو له مخې زموږ کرنیز حاصلات کم دي؟

۳ – سوله د کرنیزو حاصلاتو په زیاتوالي کې څه اهمیت لري؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

ستاسې په ځای کې څه ډول کرنه کیږي. د خپلو لویانو په مرسته یې نمونه ترتیب او په ټولګي کې یې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم لوست

غلې

موخې:

- زده کوونکي دې د غلو له ډولونو سره آشنا شي .
- زده کوونکي دې د غلو ډولونه يو له بله ځخه توپير کړای شي.
- زده کوونکي دې د کرنې په چاروکې له ونډې اخيستلو سره مينه پيداکړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره بلد شئ.

ونډه	برخه
اوبيز	آبي
ټانټه	د جوار تنه
چاپيريال	محيط
چنې	نخود

- ستاسې په سيمه کې څه ډول غلې کرل کېږي؟
- زموږ په هېواد کې څو ډوله غلې کرل کېږي؟
- بقول (حبوبات) يعنې څه؟ اوله هغې څخه څنگه گټه اخيستل کېږي؟

زموږ گران هېواد افغانستان د راز راز او مناسبو اوبو او هوا د درلودلو له کبله هر ډول غلې لري چې دلته يې د ځينو يادونه کوو:

- **غنم:** د غنمو اوړه زموږ د هېواد دخلکو اصلي خواړه تشکيلوي. په دوه ډوله کرل کېږي. يوېې اوبيز او بل يې للمي.

الف– اوبيز غنم: په ټوليز ډول اوبيز غنم د کال په دوو وختونو کې کرل کېږي. يو ډول يې په پسرلي کې او بل ډول يې په مني کې چې سيندونو، کاريزونو او چينو ته په نږدې ځمکو کې کرل کېږي. واښه (بوس) يې د څارويو خوراک او په ودانيو کې کارول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: للمي غنم: للمي غنم زیاتره د غرونو په لمنو او لږ اوبه لرونکو دښتو کـــې کـــرل کېږي.

- **جوار**: جوار زموږ په هېواد کې له غنمو څخه وروسته په دویمه درجه کـــې راځـــي. جوار زموږ د هېواد په زیاترو سیمو کې د انسانانو خواړه جوړوي. همدارنګه د هغوی له ټانټو، پاڼو او دانو څخه د څارویو په خوراک کې ګټه اخیستل کېږي.
- **شولې یا وریجې**: وریجې له غنمو څخه وروسته د لګښت له مخې زموږ دخلکـــو د خوراک د پام وړ برخه جوړوي. زموږ په هېواد کې وریجې دوه ډوله دي. نرۍ وریجـــې او غټې وریجې.
- **وربشې**: په افغانستان کې د وربشو بیلابیل ډولونه د دوو موخو لپاره کرل کېږي. یو یې د انسانانو د خوراک او بل یې د څارویو په خوړو کې کارول کېږي.

بقول، غلې دانې (حبوبات): بقول زموږ په هېواد کې له لوبیاوو، چڼو، میو، نسکو، باغلي یا باقلي، مشنګو او شاخلو څخه عبارت دي، چې د هېواد په بېلا بېلو سیمو کې کرل کېږي.
د دوی له ځینو ډولونو (لوبیاوو، چڼو، نسکو، میو، باقلي او مشنګو) څخه خلک قطغ تیاروي.
له شاخلو څخه د څارویو په خوراکه کې ګټه اخیستل کېږي.
همدارنګه د هېواد په ځینو سیمو کې صنعتي بوټي لکه: پنبه، چغندر، ګني او تیل لرونکي بوټې لکه: کونځلې، شرشم، زغر او داسي نورو کرنه رواج لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کوونکو هره ډله دې له لاندې حبوباتو څخه د ګټې اخیستنې په باب یو څه ولیکي او بیا دې د دوی نماینده هغه په ټولګي کې ووایي.

- غنم:
- وریجې:
- جوار:
- لوبیا، چڼې او مې:

ښېلګه ییزې پوښتنې:

۱ – په هېواد کې د سولې تأمین په کرنیزو تولیداتو باندې څه اغېز لري؟

۲– د غلو د ډولونو نومونه واخلئ.

۳– د بقول نوم واخلئ او ووایاست چې په ټولیز ډول څو ډولونه لري؟

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو غلو دانو لست چې ستاسې په ځای کې کرل کېږي جوړ او سبا یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم لوست

مېوې

موخې:

- زده کوونکي دې د مېوو په هکله ګټور معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې د باغونو د ساتلو وړتيا او مهارت پيدا کړي.
- زده کوونکي دې له ونو څخه په سمې ګټې اخيستنې باندې وپوهيږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

ښون	زيتون
متخصصين	کار پوهان
ويټامين	هغه ګټور مواد چې په مېوو او حبوباتو کې موجود وي او د انسان بدن ورته اړتيا لري.
مهارت	په کار کې پوهه، بلدتيا، وړتيا.

- ستاسې په سيمه کې څو ډوله مېوې شته؟
- مېوې زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟
- په څه ډول د بڼونو يا باغونو د حاصلاتو اندازه زياتولی شو؟

د افغانستان او به او هوا د بڼوالۍ يا باغوالۍ لپاره وړ دي. زموږ ډېر شمېر خلک د بڼوالۍ په چاروکې لګيا دي. د ډول ډول مېوو باغونه د هېواد په ګوټ ګوټ کې تر سترګو کېږي. مېوې د ويټامينونو سرچينه ده او له مهمو کرنيزو پيداوارو څخه شمېرل کېږي چې په کورنيو اړتياوو سر بېره يوه اندازه يې بهرنيو هېوادونو ته هم لېږدول کېږي.

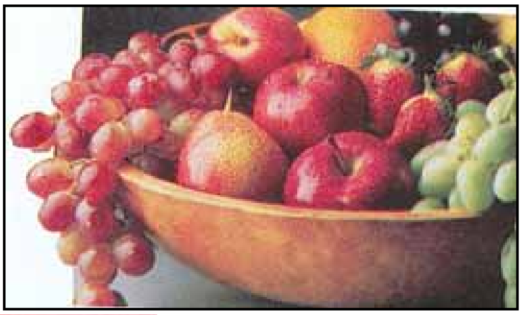

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ځيني مېوې د يادولو وړ دي، لکه: انګور، منې، ناک، انار، آلو، آلوبـــالو، شفتالو، آلوبخارا، ګيلاس، توت، بادام، پسته، جنغوزي، اينځر، ښون، بهي، سنځلې، خټکي، هندوانې، نارنج، ليمو، مالټې، سنترې، کينو، او داسې نور.

افغاني مېوې چې د خوند، ډول او جنس له مخې په نړۍ کې سارى نه لري په هر کال کې يوه زياته برخه ئې تازه او ځه وچه بهرنيو هېوادو ته لېږل کېږي.

د باغونو د حاصلاتو د زياتوالي لپاره دې د غو لاندې ټکو ته پاملرنه وشي:

- د کرنې د ماهرينو او تجربه لرونکو کسانو نظريې دې په پام کې ونيول شي.
- په مناسبو وختونو کې دې ښاخونه پرې او درمل دې ور باندې وشيندل شي.
- په سم وخت کې دې ونو ته اوبه ورکړل شي.
- په پسرلي کې دې په مهارت سره د ونو بېخونه په يوم واړول شي او د کرنې د پوهانو له نظر سره سم دې سره وکارول شي.
- د باغ لرونکو تر منځ دې د همکارۍ روحيه پياوړې شي.

د هرې ډلې استازى دې د خپلې ډلې نظريه: (څه ډول کولاى شو چې د مېوه لرونکو ونو حاصلات لوړې کچې ته ورسوو) له مشورې سره سم په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلگه ييزې پوښتنې:

۱- کوم ډول مېوه تر نورو د مخه پخېږي؟

۲- زموږ د هېواد کوم ډول تازه مېوې بهرنيو هېوادونو ته لېږل کېږي؟

۳- کومې وچې مېوې بهرته لېږل کېږي؟

۴- مېوې د څه شي سر چينه بلل شوې ده؟

۵- د ونو پيوندول څه گټه لري؟

۶- د کرنې د ماهرينو او تجربه لرونکو خلکو له نظريو او لارښوونو څخه کار اخيستل د
بڼوالۍ په چاروکې څه گټه لري؟

۷- فکر وکړئ او ځواب ووایاست:

سوله د بڼوالۍ لپاره څه گټه لري؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغو مېوه لرونکو ونو لست جوړ کړئ چې ستاسې په سيمه کې شته او سهار يې په ټولگي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

سابه

موخې:

- زده کوونکي دې د سبو ډولونه وپېژني.
- زده کوونکي دې له سبو څخه د ګټې اخيستنې مهارت او وړتيا پيدا کړي.
- زده کوونکي دې د سبو له حياتي ګټو سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حياتي	د ژوند کولو يا ژوند نيز
ويټامين	ګټور او ارزښت لرونکي مواد چې په خوړو، مېوو او درملو کې موجود دي.
ټيپر	شلغم
پنبې	رواش
شپېشتي	رشقه

- ستاسې د اوسېدو په ځای کې څو ډوله سابه کرل کېږي؟
- د سبو حياتي او اقتصادي اهميت څه شی دی؟

سابه هم د مېوو په څېر د ويټامينونو سرچينه ده. هغه سابه چې زموږ په هېواد کې کرل کېږي ځيني يې دا دي: کچالو، تور بانجان، سره بانجان، ګازرې، ټيپر، مولۍ، پياز، هـوږه، کدو، بادرنګ، توری، کرم، ګلپي، بينډۍ، کاهو او داسې نور. زموږ په هېواد کې ځيني طبي بوټي شته لکه: غرنی پياز، غرنۍ هوږه، پنبې، زنکۍ، ترخه، هېنجـه، بارتنـګ، سـپغول، خاکشير، باديان، شينګولی، خوږه ولې او داسې نور چې يا په طبيعي ډول شنه کېږي او يا هم د بزګرانو له خوا کرل کېږي.

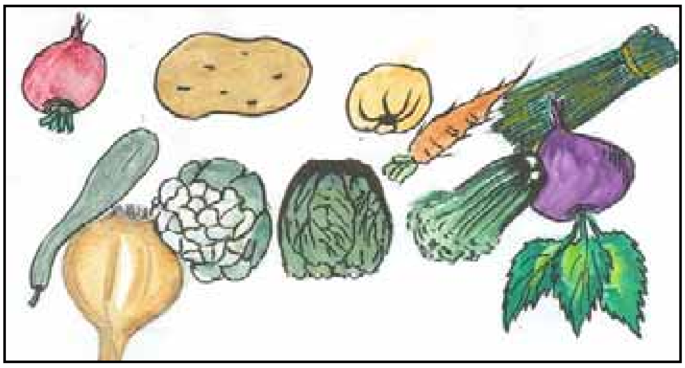

د يادونې وړ ده چې شوتله او شپېشتي زموږ په هېواد کې رواج دي اوپه عمومي توګـه څارويو ته تازه او هم وچې (د ببدې) په ډول ورکول کېږي. شوتله او شپېشتي له هوا څخـه نايتروجن اخلي او خاورې ته يې ورکوي. په دې توګه مځکه راتلونکي کال کې د کرنې لپاره تقويه او پياوړې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ باید هره ورځ د سبو زیاتره برخه یا اومه او یا هم پاخه، وخورو. ځکـه چـې سـابه د ویټامینونو سرچینه ده او زموږ د وجود د روغتیا او سلامتیا لپاره ډېر ګټور دي.

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې یو له بل سره وغږېږي او بیا دې د هرې ډلې استازي د خپل ګروپ (ډلې)نظر په ټولګي کې ووايي.

- د سبو حیاتي او اقتصادي ارزښت
- د طبي بوټو اقتصادي ارزښت

بیلګه ییزې پوښتنې:

١– سابه د څه شي سر چینه ده؟

٢– د سبو د ډولونو نومونه واخلئ؟

٣– کوم سابه پاخه خوړل کېږي؟

٤– کوم ډول سابه اومه او پاخه خوړل کېږي؟

٥– طبي بوټي له اقتصادي پلوه څه اهمیت لري او ولې؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د لویانو په مرسته د هغو سبو او طبي بوټو لست چې ستاسې په سیمه کې پیدا کیږي، ترتیب او سباته یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

ښاروي

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

مرز	کرک، بودنه
بېلگه	نمونه، مثال
صحرايي	دښتي، سارايي
ژوي	ښاروي، ساکښ

موخې:

- زده کوونکي دې د ښارويو له ډولونو سره څه ناڅه آشنا شي
- زده کوونکي دې کورني يا اهلي ښاروي له داړونکو يا وحشي حيواناتو (ژويو) څخه بېل کړای شي
- زده کوونکي دې ښاروي و نه ځوروي

- ستاسې په ځای کې څو ډوله اهلي ښاروي شته؟
- ستاسې د سيمې په غرونو کې کوم ډول داړونکي او وحشي ژوي ژوند کوي؟
- د ښارويو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

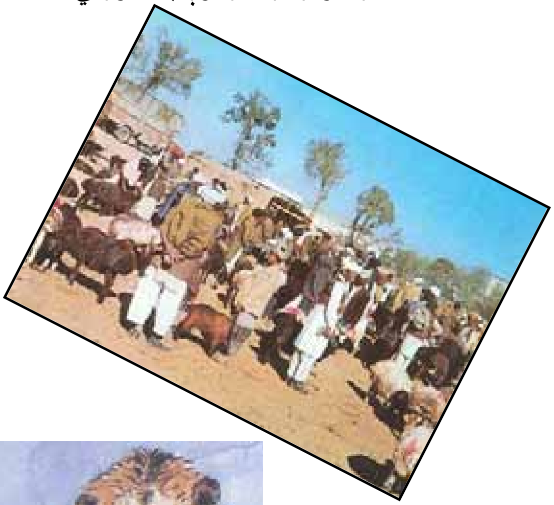

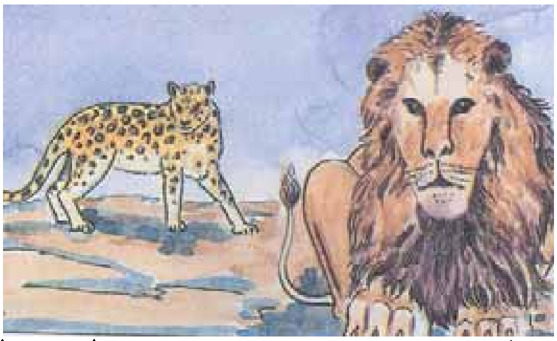

زموږ گران هېواد افغانستان د ښو او په زړه پورې شرايطو په درلودلو ډول ډول اهلي او غرني ژوي او ښاروي لري. اهلي ښاروي: پسه، غوا، اوښ، آس، وزه، کچره، خر او داسې نور دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشي او غرني ژوي پړانګ، زمری، لیوه، ګوره خر، غژګاو، هوسۍ، سورلنډی، ګیدړ، سویه، بیزو، شکونړ او داسې نور دي.

همدرانګه زموږ په هېواد کې کورني مرغان لکه: چرګان، هیلۍ، فیلمرغ، کوتره او په همدې ډول وحشي یا غرني الوتونکي لکه زرک، دښتي مرغه، چوغکه، مرز، سیسی، کوتنه، بلبل، طاوس، زاڼه، کارغه، باښه، ټپوس، توتي، باز، ګربت او داسې نور شته.

زموږ په هېواد کې خلک له اهلي ځارویو څخه د کرنې په چارو لکه: یوې کولو، څپرکولو، د شیانو او بارونو په وړلو او راوړلو کې ګټه اخلي او همدارنګه هغوی د نورو محصولاتو لکه: شیدو، کوچو، غوړیو، خیدکو (پوځې) او داسې نورو په خاطر روزي.

سوله نه یوازې د انسانانو لپاره یو اړین کار دی، بلکې د ځارویو لپاره هم ګټوره ده، ځکه که چېرې سوله نه وي، د ځارویو نسل هم مخ په کمېدو او ورکیدو درومي.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې یو له بله سره بحث وکړي. بیا دې د ټولګي استازي دخپلې ډلې نظر ټولګي ته وړاندې کړي.

- د اهلي ځارویو اقتصادي ارزښت
- د داړونکو ځارویو اقتصادي ارزښت

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱ – ستاسې په سیمه کې څه ډول اهلي ځاروي روزل کېږي؟ نوم یې واخلئ.

۲ – ستاسې د سیمې په غرونو کې کوم ډول داړونکي ځاروي ژوند کوي؟

۳ – د اهلي ځارویو د ډولونو نومونه واخلئ؟

۴ – د وحشي یا داړونکو ځارویو د ډولونو نومونه واخلئ

۵ – کورني او سارانې الوتونکي یو له بله سره څه توپیر لري؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

د لویانو په مرستې سره د هغو ټولو وحشي او اهلي ځارویو او ژویو لست چې ستاسې په سیمه کې پیدا کیږي، ترتیب او ټولګي ته یې وړاندې کړئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

مېږې او پسونه

موخې:

- زده کوونکي دې د پسونو له ډولونو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې پسونه ښه وروزلی شي.
- زده کوونکي دې د پسونو له اقتصادي او غذايي ګټو سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

لاس ماغو	لاس ماغه ، دستکش
وژغني	د وزو وبښتان
خيدک	د پنير يو ډول

- ستاسې په سيمه کې څو ډوله پسونه شته؟
- د پسونو روزنه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

د افغانستان اوبه او هوا او د ځمکې جوړښت د پسونو د روزنې لپاره ډېر په زړه پورې دي. له همدې کبله د افغانستان خلک د کرنې تر څنګ د څارويو په روزنه هم بوخت دي.

خو زموږ د هېواد کوچيان په بشپړه توګه د مالدارۍ په چارو بوخت دي. هغوی په ژمي کې تودو ځايونو ته او په پسرلي او اوړي کې د سړو سيمو ورشوګانوته ځانونه رسوي.

عموماً د سيمه ييزو پسونو مختلف ډولونه، لکه: قره قل، هزاره ګي، بلوچي، ترکي (قطغني)، هراتي، بادغيسي، غلجايي(کندهاري) او داسې نور زموږ په هېواد کې روزل کېږي.

د پسونو روزنه او ساتل په هېواد کې د اقتصادي خوراکي موادو او د سوداګرۍ لپاره ډېر ارزښت لري، ځکه چې:

- د هغو له وړيو څخه په فابريکو او کورونو کې غالۍ، ټغر، جاکټونه، کمپلې، لاس ماغي، جرابې، او نور ټوکران جوړوي او يو شمېر يې هم بهرته صادرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د قره قل پوستکي په سوداګرۍ کې ډېر ارزښت لري او د هېواد لــه ډېــرو مهمــو سوداګريزو توکو څخه شمېرل کېږي.
- د هغو له غوښو څخه ګټه اخيستل کېږي.
- د هغو له شيدو، مستو، کوچو، پيروي او خيدک څخه چـــې د ويټـــامينو، پروټينـــو اوداسې نورو غنيه سر چينه ده، ډېره ګټه تر لاسه کېږي.
- د هغوی کولمې بهرته ليږل کېږي.
- ....
- ....

په هېواد کې د پسونو په روزولو سربېره وزې هم د هېواد په ټولو برخو په تيره بيا د هېواد په غرنيو سيمو کې روزل کېږي چې له غوښو، وړغنو، شيدو او مستو څخه يې ګټه اخيـــستل کېږي.

د پسونو د روزنې په برخه کې همېشه بايد د حيواني کلينيکونو د موظفينو له مـــشورو او لارښوونو څخه ګټه واخلو او په مناسبو وختونو کې حيواني درمل د پسونو د روغتيـــا لپـــاره وکاروو او همدارنګه د ښه نسل رواجولو او ډېرولو ته پاملرنه وکړو.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د لاندې مطلبونو په هکله سره وغږېږي او بيادې د هغوی استازي دخپلې ډلې نظر نورو ته په ټولګي کې ووايي.

- د پسونو اقتصادي ارزښت
- د پسونو خوراکي ارزښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلگه ییزې پوښتنې:

۱ – ډېر سم ځواب غوره کړئ.

– لبنیات چې د ویټامینونو سرچېنه ده، عبارت دي له:

الف: کوچ، پنیر، پېروي.

ب: مستې، شیدې

ج: الف او ب دواړه سم دي.

د: هېڅ یو

۲–د پسونو اقتصادي ارزښت عبارت دی له:

الف: د هغو له وړیونه غالۍ، ټغر او وړین ټوکران جوړېږي.

ب: د دوی له لبنیاتو څخه ګټه اخیستل کېږي.

ج: د هغوی له پوستکي نه په څرمنیز (چرمګري) صنعت کې کار اخیستل کېږي.

د: ټول سم دي.

۳– کله چې پسونه ناروغه شي، څه باید وکړو؟

۴– څه ډول کولای شو چې د خپلو پسونو شمېر زیات کړو؟

له ټولګي دباندې فعالیت:

د خپلو لویانو په مرسته د پسونو د خوراکي ارزښت په هکله یو مطلب ترتیب او سبا ته یې په ټولګي کې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

غوا ګاني او غوایان

موخې :

-زده کوونکي دې د غواګانو او غويانو په اقتصادي ارزښت باندې وپوهيږي.
-زده کوونکي دې له غواګانو څخه د ګټې اخيستنې سمې او معقولې لارې پيدا او تشخيص کړای شي.
-زده کوونکي دې د غواګانو له سمې روزنې اوښه نسل سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

مندوه	د غويي د مغزي په پاې کې لوړه برخه (کوهان)
سويل	جنوب
مېښنه	ګاومېښنه
غوجل	د کورنيو څارويو د اوسيدو ځای

– د غواګانو روزنه زموږ په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

غواګانې او غوايې د هېواد په زياترو ځايونو کې د دوو مقصدونو لپاره روزل او ساتل کيږي.

۱– د هغو د محصولاتو، لکه: غوړو، شيدو، مستو، کوچو، پوڅې، کورتو، شرومبو او پوستکي په مقصد.

۲– د کرنې د ځمکو د يوې کولو او د بارونو د وړلو او راوړلو په مقصد.

غوايان اوغواګانې مختلف او جلا جلا ډولونه لري، لکه: مندوه لرونکي چې د هېواد په سويل ختيځو او سويل لويديځو سيمو کې روزل کيږي.
مېښې او غژ ګاو د هېواد په شمال ختيځ (پامير) کې پيدا کيږي او وطني غواوې چې د هېواد په هر ګوټ کې روزنه مومي او ساتل کيږي.

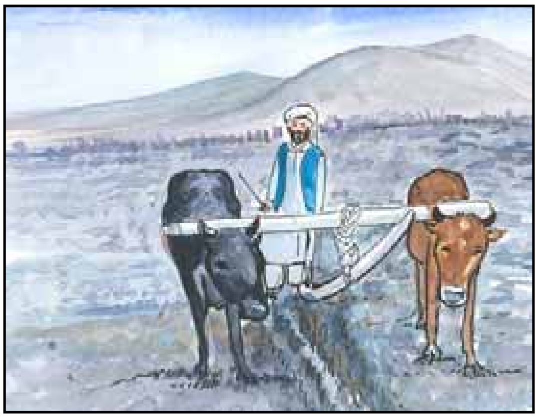

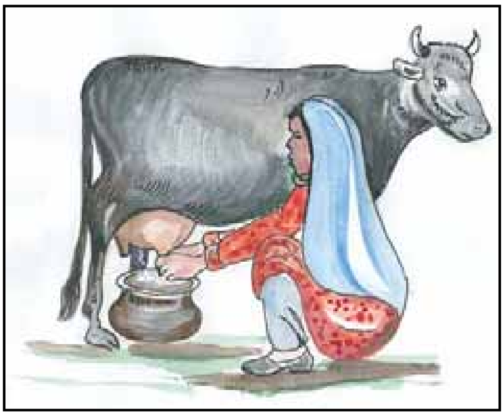

غوا او غويي په کورني اقتصاد کې ډېر ارزښت لري. له دې کبله بايد د هغو خوراک او غوجل ته زياته پاملرنه وشي. يعنې په ټاکلي وخت خواړه او اوبه ورکړل شي او غوجل يې

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

هــره ورځ پاکه شي. د امکان تر پولې پورې دې کوښښ وشي چې غوجل یې مخ په لمر وي او نم ونه لري. کله چې غواوې او غوایان ناروغ شي هرو مرو باید د څارویو کلنیک ته یوړل شي.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي او د لاندې مطلبونو په هکله دې سره وغږیږي او استازي دې د خپلې ډلې نظر په ټولګي کې بیان کړي.

- د غوا او غويي ارزښت او اهمیت په کورنۍ کې.
- د غوا او غويي د نسل د زیاتېدو لارې چارې.

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱- د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

– د افغانستان اوبه او هوا د غوا او غويي د روزنې لپاره ښه دي. (   )

– غوا او غويي د هغو د محصولاتو لکه:غوښې، شیدو، پیروې، پنیرو، مستو، کوچو او کروتــو په خاطر ساتل کېږي. (   )

– غوایان د کرنې د ځمکو د یوې کولو او بارونو د وړلو راوړلو په خاطر ساتل کېږي. (   )

– غژګاو د افغانستان په مرکزي سیمو کې ساتل کېږي. (   )

– که چېرې د غوا او غويي د اوسیدو ځای مخ په لمر وي ښه به وي. (   )

– د غوا او غویانو د ناروغتیا په وخت کې باید حیواني کلینیکونو او تجربه لرونکو کسانو تــه مراجعه وشي. (   )

۲- مندوه لرونکې غواوې او غوایان د هېواد په کوم ځای کې ساتل کېږي؟

۳- غژ ګاو د هېواد په کومو سیمو کې روزل کېږي؟

د ټولګي د باندې فعالیت:

د غوا وو اوغوایانو د اقتصادي ارزښت په هکله یو مطلب ترتیب او په ټولګي کې یې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

آسپې او آسونه

موخې:

- زده کوونکي دې د آس په هکله څه ناڅه معلومات پیدا کړي.
- زده کوونکي دې د آسونو ښه جنس وپیژني.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

پاملرنه	توجه
اهلي	روږدي، کورني
غړی	اندام، عضو
چټکوالی	تیزي
وزلوبه	بزکشي
ځانګړنې	خصوصیات

- ستاسې په ځای کې آسونه روزل کېږي او که نه؟
- ستاسې په سیمه کې آسونه د څه لپاره روزل کېږي؟

په افغانستان کې آسونه له پخوا څخه د پاملرنې وړ وو او ګټه ترې اخیستل کېده. د تاریخ د معلوماتو په بنسټ ویلی شو آریایان لومړني خلک وو چې آس یې اهلي کړ.
زموږ په هېواد کې په عمومي توګه درې ډوله آسونه موجود دي:

الف: قطغني: دغه جنس زیاتره د تخار، کندز، فاریاب او بلخ په ولایتونو کې روزل کېږي. دغه جنس ښکلي او متوسط غړي لري، ګړندي او قهرجن دي.

ب: ترکمني (مزاري): دغه جنس زیاتره د مزار شریف او قطغن په شاو خوا کې پیدا کېږي او د قطغني جنس په پرتله غټ او جګ دي.

ج: هراتي: دغه جنس یوازې د سپرلۍ لپاره دي. ښکلي اندامونه او په زړه پورې تګ لري. د قطغني جنس په پرتله یې چټکوالی او بدخويي لږه ده. ملا، خېټه، پښې او مغزی یې اوږده دي.

له آسونو څخه په عمومي توګه په سپرلۍ، وزلوبې، ګاډۍ، اونېزه بازۍ کې کار اخیستل کېږي. هغه آس چې د درنو بارونو په وړلو او راوړلو کې ورڅخه کار اخیستل کېږي، د ټټو (یابو) په نامه یادېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسونوته باید خواړه په لوړ آخور کې ورکړل شي. د اوسېدو ځـای یـې بایـد پـاک وي. همدارنګه د دوی په روزنه او د نسل د ښه کېدو لپاره د نظر له خاوندانو او د څـارویو لـه ډاکټرانو سره وخت په وخت خبرې او مشورې وشي او د دوی نالونو (نعلونو) تـه همېـشه پاملرنه وشي.

د ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېشل شي او د هرې ډلې استازي دې د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي.

- لومړۍ ډله دې د قطغني آسونو او د هغوی د ځانګړتیاوو په هکله
- دویمه ډله دې د مزاري آسونو د جنس او ځانګړتیاوو په باره کې
- دریمه ډله دې د هراتي جنس د آسونو او د هغوی د ځانګړتیاوو په باره کې

بېلګه ییزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د(ص) توری اوغلطو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱– د تخار، بدخشان، کندز او بغلان ولایتونه یې پخوا د قطغن په نامه یادول(ص).

۲– د سمنګانو، مزار شریف، فاریاب، شبرغان او سر پل ننې ولایتونه یې د ترکستان پـه نامـه یادول.(ص)

- قطغني جنس آسونه د تخار، کابل او غزني په ولایتونو کې ساتل کېږي. (   )
- مزاري جنس آسونه د مزارشریف او قطغن په سیمو کې روزل کېږي. (   )
- له آسونو څخه د مالونو او بارونو په وړو راوړو او ګاډۍ کې کار اخیستل کېږی. (   )
- وزلوبه زموږ د هېواد د شمالي ولایتونو د اوسیدونکو یو دود دی. (   )
- (نیزه بازي) ځانګې وهل په غزني او پکتیکا کې رواج لري. (   )

فکر وکړئ او سم ځواب ووایئ.

- د آس اخور ولې جګ جوړوي؟
- له موټر، موټر سایکل او بایسکل څخه ګټه اخیستنه د آسونوپه ساتنه او روزنه باندې څه اغېزه لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د وزلوبې په هکله یو مطلب جوړ کړئ او ساته یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

اوښې او اوښان

موخې :

- زده کوونکي دې د اوښانو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې د اوښانو د ښه ساتلو مهارت پیدا کړي شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

چابک	تیز ، چټک
مقاومت	ټینگار ، حوصله
بشپړ	مکمل، پوره

- د افغانستان په کومو سیمو کې اوښان زیات ساتل کېږي؟
- له اوښانو څخه څه گټې تر لاسه کېږي؟

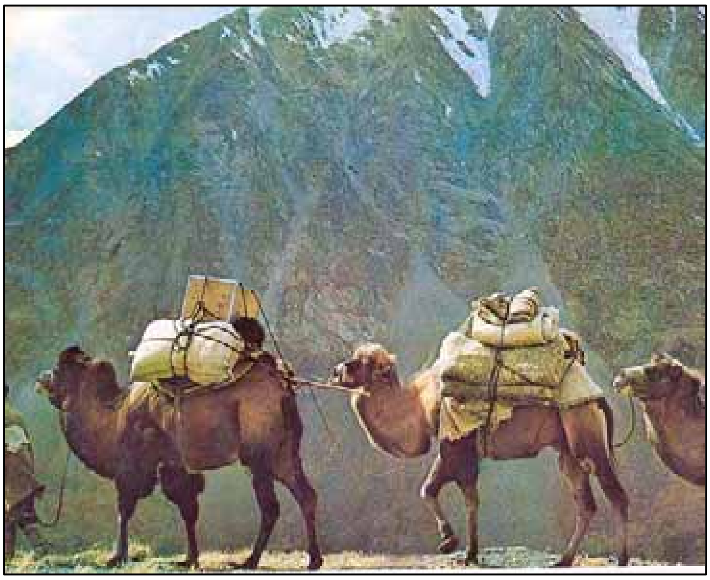

اوښان له ډېر پخوا څخه په افغانستان کې د سوداگرۍ د مالونو د وړو راوړو په خاطر ساتل کېدل. زموږ په هېواد کې دوه ډوله اوښان موجود دي. یو یې یو مندو او بل یې دوه مندوه لري. یو مندولرونکي اوښان چې د عربي په نامه هم شهرت لري، د دوه مندوه لرونکو په پرتله قوي او پیاوړي دي او زیات کار ترې اخیستل کېږي.

دوه مندوه لرونکي اوښان د بلخي (بختي) په نامه هم یادوي او د یومندو لرونکي په پرتله ډېر گړندي دي.

څرنگه چې اوښان د خوړو او اوبو د کموالي په وړاندې زیات مقاومت لري، نو همدا سبب دي چې هغوی ته یې د دښتې د کښتۍ لقب ورکړی دی. کوم وخت چې د سوداگرۍ کاروانونو د هند، چین او اروپا تر منځ تگ راتگ کاوه له افغانستان څخه به د وریښمو له مشهورې لارې څخه تېریدل او له اوښانو څخه به یې کار اخیسته. نن ورځ د عصري نقلیه وسایطو د زیاتوالي له کبله د هغوی ارزښت کم شوی او یوازې کوچیان د خپلو بارونو د وړو

راوړو لپاره له هغوی څخه کار اخلي او هم یې له وړیو، پوستکي او غوښو څخه ګټه اخیستل کېږي. د اوښانو د ښه نسل د ډېریدو، رواجولو او ساتلو په خاطر لازمه ده چې هر وخت د تجربه لرونکو کسانو او د څارویو د کلینیکونو د ډاکترانو د نظریو او مشورو څخه ګټه واخلو.

د افغانستان په کومو سیمو کې د اوښانو ساتل رواج لري. هره ډله دې په دې برخه کې یو تر بله سره مشوره وکړي. بیا دې د هرې ډلې مشر د خپل ګروپ نظر نوروته واوروي. نور دې غوږ ورته ونیسي. په پای کې دې ښوونکی صاحب د هغوی نظرونه بشپړ کړي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

تش ځایونه په مناسبو جملو سره په خپلوکتابچو کې ولیکئ.

- په افغانستان کې .... ډوله اوښان .... او .... شته.
- په افغانستان کې اوښان د .... په خاطر ساتل کېږي.
- دوه مندوه لرونکي اوښ ته .... وایي.
- اوښ د .... او .... د کموالي په وړاندې ډېر مقاومت لري.
- د اوښ له .... او .... څخه ګټه اخیستل کېږي.
- کله چې اوښ ناروغ شي نو د څارویو .... کلینک ته یې یوسو.
- د .... زیاتوالي د اوښانو ارزښت کم کړیدی.
- کوچیان له .... څخه د خپلو .... له یو ځای څخه بل ځای ته په وړو راوړو کې کار اخلي.
- په پخوا زمانو کې به چې د سوداګرۍ کاروانونو مالونه د وریښمو د مشهورې لارې څخه وړل او راوړل، په هغه کې د .... کار اخیستل کیده.

د ټولګي دباندې فعالیت:

د لویانو په مرسته د اوښ د ارزښت په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوويشتم لوست

لاسي صنايع

موخې:
- د هېواد له لاسي صنايعو سره د زده کوونکو آشنا کول.
- زده کوونکي دې د لاسي صنايعو ډولونه يو له بله څخه بېل کړای شي.

له لاندې لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ.

له بده مرغه	بدبختانه
لټول	لټون ، پيدا کول

- لاسي صنايع يعنې څه؟
- لاسي صنايع په کورني اقتصاد کې څه ارزښت لري؟
- سوله د لاسي صنايعو په پرمختگ کې څه اغېزه لري؟

د سپکو صنايعو په ډله کې د نساجي، سپېسيو اوبدلو صنعت، د گنډنې صنعت، د ورۍ اوبدلو صنعت، د څرمن گنډلو صنعت او نور شامل دي. د دې صنايعو زياته برخه نيغ په نيغه د خلکو د ژوندانه د اړتياوو د لرې کولو لپاره کارول کيږي).

سپکې صنايع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري، ځکه چې د سپکو صنايعو زياتره اومه مواد لکه: پنبه، زغر، کتان، کنف او داسې نور له نباتاتو (بوټو) څخه او څرمن، ورۍ، ورېښم او داسې نور له حيواناتو څخه لاسته راځي.

زموږ په هېواد افغانستان کې د اوبدلو بېلا بېل ډولونه لکه: (نخي، پشمي، ورېښمين منسوجات) (غالۍ، ټغر، شطرنجي، لنگۍ، پوزي، ليمڅي) اوبدل او داسې نور موجود دي. له بده مرغه په دې وروستيو کلونو کې په هېواد کې د امن د نشتوالي له کبله نه يوازې داچې لاسي صنايعو پر مختگ ونه کړ، بلکې مخ په کمېدو شول. له دې کبله په هېواد کې د هميشنۍ سولې ټينگښت، يووالي او د تجربو او نظريو شريکول د صنايعو د پرمختگ لاره پرانيزي، تر څو له يوې خوا لاسي صنايع وده وکړي او له بلې خوا د هغوی لپاره د خرڅلاو بازار چې ډېر مهم دی، ولټول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي د لاندې موضوعګانو په هکله دې خبرې سره وکړي او وروسته دې د هغوی استازې د خپلې ډلې نظر وړاندې کړي.

- لاسي صنایع او د هغوی ارزښت.
- د لاسي صنايعو په پر مختګ باندې د سولې اغېز او ګټې.

ښلګه ییزې پوښتنې:

د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

- د سپکو صنايعو زياتره برخه د خلکو د اړتيا وو د لرې کولو لپاره لګول کيږي. ( )
- سپکې صنايع له کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري . (   )
- زمونږ په هېواد کې د سپنسينو، وړيو، وريښمنو او غاليو اوبدل رواج لري. (   )
- د سپکو صنايعو زياتره اومه مواد د څارويو او نباتاتو (بوټو) څخه لاسته راځي. (   )
- د لاسي صنايعو ډېرول او ښه کول کورنى اقتصاد پياوړي او ښه کوي. (   )

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ستاسې د اوسيدو په ځاى کې کوم ډول لاسي صنايع رواج دي. هغه د خپلو مشرانو په مرسته وليکئ او سباته يې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

غالۍ اوبدل

موخې:

- زده کوونکي دې د غالیو او غالۍ اوبدلو له صنعت سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د لاسي صنایعو له پراختیا سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

نړیوال	جهاني ، بین المللي
ډیزاین	طرح کول ، نقشه کول
ونډه	برخه ، سهم
سوداګریز	تجارتي

- د غالۍ اوبدلو صنعت له کومې زمانې څخه زموږ په هېواد کې رواج موندلی دی؟
- د لاسي صنایعو پر مختګ په کورني اقتصاد کې څه اهمیت لري؟
- د غالۍ اوبدلو د صنعت پراختیا زموږ د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

د غالۍ اوبدلو صنعت زموږ په هېواد کې اوږده سابقه لري آن تر دې چې له میلاد څخه د مخه دغه صنعت زموږ په هېواد کې رواج درلوده.

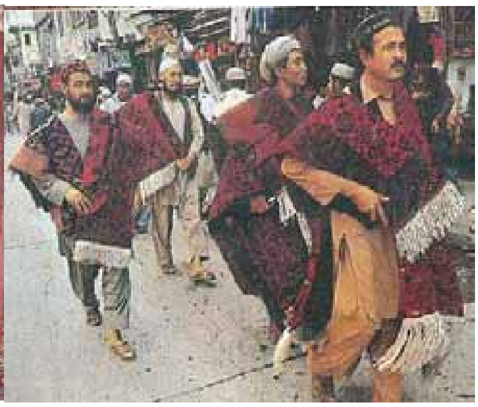

دغه صنعت زموږ د هېواد له ډېرو مهمو صنعتونو څخه شمېرل کېږي. غالۍ معمولاً د هغې سیمې په نامه سره چې په کې اوبدل کېږي، یادیږي. لکه: آقچه یي، دولت آبادي، کندوزي، مروي یا موري، قزل ایلاقي، بلوڅي او داسې نور.

افغاني غالۍ پردې سر بېره چې په هېواد کې د ننه خرڅیږي، په بهرنیو هېوادونو لکه، اروپایي او امریکایي هېوادونو کې هم زیات شمېر اخیستونکي لري.

افغاني غالۍ د جنسیت، پایښت، رنګ او ډیزاین له پلوه نړیوال شهرت لري. هر څومره چې وکارول شي په هماغه اندازه یې بیه لوړیږي. د غالۍ اوبدلو پر صنعت سربېره، د ټغر اوبدلو صنعت هم زموږ په هېواد کې وده کړې ده او د هېواد په زیاترو سیمو کې رواج لري. قاقمه د ټغرونو ډېر مهم او مشهور ډول دی چې په سر پل او جوزجان کې اوبدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې مورې هره ورځ له لوست څخه وروسته په خپل بیکاره وخت کې په کــور یــا د غالۍ اوبدلو په کوم کارځای کې کار وکړو، خامخا به نه یوازې د غالۍ اوبدلو کــسب زده کړو، بلکې له وزګارتیا څخه به وژغورل شو. هم به د خپل ښوونځي لګښت برابر کړو او هم به د خپلې کورنۍ او هېواد په اقتصاد کې پوره ونډه واخلو.

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. له مشورې وروسته دې د هرې ډلې استازي د لاندې موضوع په هکله خبرې وکړي او نور دې له هغه سره مرسته وکړي.

د غالیو سوداګریز ارزښت.

بیلګه ییزې پوښتنې:

تش ځایونه په مناسبو کلمو سره په خپلو کتابچو کې ډک کړئ.

۱- د غالۍ اوبدلو صنعت آن مخکې له.............. زمونږ په هېواد کې رواج درلود.

۲- غالۍ په کومو ځایونو کې چې جوړیږي د همغې.......... په نوم یادیږي.

۳- افغاني غالۍ سربیره پر دې چې............... خرڅیږي، له هېــواد څخــه بهــر......... او.............. ته صادریږي او هلته خرڅیږي.

۴- افغاني غالۍ د........... ،........... ،........... او ډیزاین له پلوه نړیوال شهرت لري.

۵- رنګ، مزی (تار)، اوبدل او ډیزاین د غالۍ په جنسیت کې څه اهمیت لري؟

٦- په افغانستان کې څو ډوله غالۍ شته دی، د هغوی نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د غالۍ اوبدلو صنعت د کورنیو په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟ په دې هکله د خپلو لویانو په مرسته یو مطلب ولیکئ او سبا ته یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درويشتم لوست

چمياري

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

لوموني	لګام، قيزه
کوښي	هغه شيان چې په پښو کوي يـې، پاپوش
کارځای	دستګاه،کارخانه، د کارکولو ځای
ځير	غور، دقت

موخه:

- زده کوونکي دې له چمیارۍ سره آشنا شي.

- چمياري يعني څه؟
- د چمیارۍ وده د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد باندې څه اغېزه لري؟

چمياري او بوټ ګنډل د سپکو صنايعو له ډلې څخه شمېرل کېږي چې له پخوا وختونو څخه زموږ په هېواد کې رواج لري. چمیارانو به له څرمنې څخه د آس لپاره زيـــن، تانګ، د رکاب پټـــه، لومـــوني او مهار(قيزه) او د خپلو ځـــانونو او نورو خلکو لپاره کوښي جوړولي.

نن ورځ زموږ په هېواد کې له څرمنې څخه د بوټونو مختلف ډولونه، د څرمنې جمپرونـــه، دستکولونه او نور جوړوي. د دغه صنعت توليدات زياتره په لويو او کوچنيو کارځايونو کې تر سره کېږي او تر يوې اندازې پورې د خلکو اړتياوې پوره کوي.

د څرمن کارولو او بوټ ګنډلو صنعت نه يوازې د کورنيو په اقتصاد کې ډېر ارزښت لري، بلکې د ټولنې په اقتصاد باندې هم زياته اغېزه لري.

که چېرې موږ د وزګارتيا په وخت کې د بوټ جوړولو په کوچني او يا لوی کار ځای کې کار وکړو، د يوې مودې له تېريدو څخه وروسته به نه يوازې د بوټ ګنډلو کسب زده کړو، بلکې د هغې په وسيله به وکړای شو چې له يوې خوا خپل کار مختته بوزو او له بلې خـــوا د خپلې کورنۍ او ټولنې د اقتصاد په پياوړتيا کې پراخه ونډه واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په څو ډلو ووېشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره د خبرو اترو وروسته د لاندې مطلب په هکله وغږېږي او نور دې په ځیر سره غوږ ورته ونیسي.

د چمیارۍ اقتصادي ارزښت

بیلګه ییزې پوښتنې:

–د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو او غلطو جملو پــه وړانــدې د (غ) تــوری ولیکئ.

۱ – چمیارې دروند صنعت دی. (   )

۲– د بوټ ګنډلو او ځرمنیزو جمپرونو ګنډل د کورني په اقتصاد کې دومره زیات ارزښت نــه لري. (   )

۳– د بوټ ګنډلو د صنعت وده ددې سبب کېږي چې د بوټونو له پلوه زموږ د ټولنې د وګـــړو اړتیاوې تر سره شي. (   )

– فکر په کې وکړئ او بیا ځواب ورکړئ.

۴– د بوټ ګنډلو د کسب زده کړه زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

۵– که چېرې د لوست ویلو تر څنګ د بوټ ګنډلو کسب هم زده کړو، زموږ شخصي ژوندانه ته څه ګټه رسوي؟

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د هغه کارځایونو او هغو کسانو نومونه ولیکئ چې په یوازې توګه ستاسې په سیمه کې د چمیارۍ په چارو بوخت دي او سباته یې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

څلرویشتم لوست

خامک ګنډل

موخې:

- زده کوونکي دې له لاسي صنايعو او خامک ګنډنې سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د خامک ګنډنې جلا جلا ډولونه بېل کړاي شي.
- زده کوونکي دې د ستن ګنډنې له صنعت سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

غاړه	ورمېږ، دلته د ټټر په مانا ده
ګراف	د خامک يو ډول دی.
پلاوي	استازی، نماينده ،هئيت.
پايله	نتيجه

- خامک ګنډنه يعني څه؟
- د خامک ګنډنې زده کړه د کورنۍ او ټولنې په اقتصاد کې څه ارزښت لري؟

خامک ګنډنه د ستن ګنډنې د لاسي صنعت له جملې څخه ده چې په زياتره کورنيو کې تر سره کېږي. په هېواد کې دننه او له هېواد څخه دباندې زيات اخيستونکي لري.

دغه صنعت بېل بېل ډولونه لري چې له خولۍ ګنډنې، غاړې (ټټر) ګنډنې، دستمال ګنډنې او داسې نورو څخه عبارت دي چې د اته پاڼي (هشت برګ)، پسته ګل او نورو پـــه شـــکل ګنډل کېږي.

د ستن ګنډنې ځينې توکي لکه غاړه، ښځينه ټيکري او نارينه څادرونه، د پرتاګه پـــايڅې د ميز او بکس د سر دستمالونه او نور چې د ستنې په واسطه په لاس ګنډل کېږي، د ګل ګنډنې د ماشين په واسطه هم ګنډل کېږي. دغه توکي د هېواد دننه او بهر، دواړو کې خرڅېږي. پر خامک ګنډنې سربېره چرمه ګنډنه او ګراف ګنډنه هم زموږ په هېواد کې رواج لـــري. پـــه چرمو ګنډلي کميسونه چې زموږ د هېواد د ښځو او نارينه وو له خوا ګنډل کېږي، په هېواد کې دننه او له هېواد څخه بهر زيات اخيستونکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وويشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره له مشورې څخه وروسته د لاندې مطلبونو په باره کې خبرې وکړي او نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونيسي. په پای کې دې ښوونکي صاحب د هغوی خبرې بشپړ کړي.

- په کورنيو کې د ستن ګنډنې ارزښت
- په ټولنه کې د ستن ګنډنې اقتصادي ارزښت

بېلګه ييزې پوښتنې:

– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د غلطو جملو په وړاندې د (غ) توری وليکئ

۱– د ستن ګنډنې او خامک ګنډنې صنعت زموږ د ټولنې په زياترو کورنيو کې رواج لري.( )

۲– زموږ د هېواد زياتره ځوانان او تنکي ځوانان په خامک ګنډنې جوړې شوي غاړې (ټېرونـــه) آغوندي. ( )

۳– د خامک ګنډنې بيل بيل ډولونه سر بېره پردې چې په هېواد کې دننه ترينه خلک ګټه اخلي، بهرته هم صادرېږي. ( )

۴– د مېزونو او بکسونو د سر دستمالونه چې په خامک ګنډنه جوړ شوي وي، زموږ د هېواد په کلو او بانډو کې زيات رواج لري. ( )

۵– په چرمه جوړ شوي کميسونه زياتره په ښارونو کې اغوستل کېږي. ( )

– له فکر کولو نه وروسته ځواب ورکړئ.

۶–که چېرې زموږ د هېواد د خامک ګنډنې توکي د خرڅلاو بازار ونه لري، پايله به يې څه وي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ستاسې په سيمه کې څه ډول لاسي ګنډنې رواج لري؟ د خپل مور او پلار په مرسته د هغوی نمونه ترتيب کړې او په ټولګي کې يې وواياست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ويشتم لوست

زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې

موخې:
- زده کوونکي دې د اوبدلو له فابريکو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د اوبدلو د صنعت جلا جلا ډولونه يو له بله څخه بېل کړای شي.

- زموږ په هېواد کې کوم ډول صنعت زيات پرمختګ کړی دی؟
- زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې کومې دي؟
- ټوکر اوبدل د صنعت په کوم ډول پورې اړه لري؟

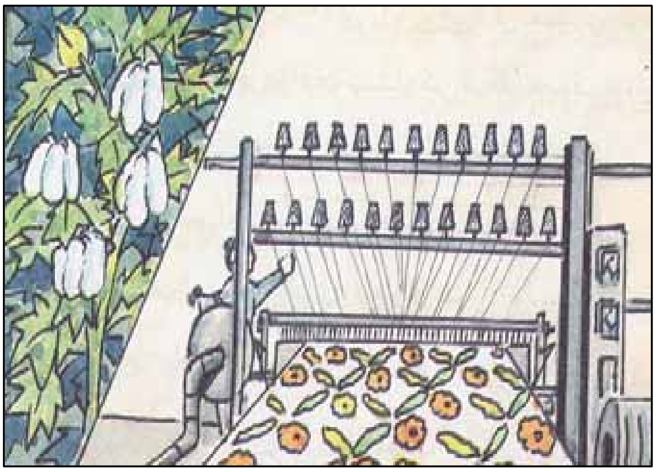

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

تېل	تحميلول
لامل	سبب، علت

په افغانستان کې د اوبدلو بېل بېل ډولونه لکه سپېنسين، ورېـــن، ســـونډي او وريــــښمين ټوکران، غالۍ، ټغرونه، شطرنجۍ، پوزي او داسې نور رواج لري. له دې جملې څخه د غاليو او ټغرونو صنعت د هېواد په دننه او بهر کې زيات ارزښت لري.

د نساجۍ او ټوکرانو اوبدلو صنعت د سپکو صنايعو له ډلې څخه شمېرل کېږي. دغه صنعت زموږ په هېواد کې له تېل شوي جګړې څخه د مخه زيات توليدات درلودل، خو په دې دوو وروستيو لسيزو کې په ټپه ودريد.

د سولې او هوساينې په منځته راتګ سره دولت په دې هڅه کې دی چې دغه صنعت بيا راژوندی او وده ورکړي.

زموږ په هېواد کې د اوبدلو فابريکې د بګراميو نساجۍ فابريکـــه، د ګلبهـــار د نـــساجۍ فابريکه، د پلخمري او جبل السراج د نساجۍ فابريکې، د کندهار د وړيو اوبدلو فابريکـــه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلخمري د وړيو اوبدلو فابريکه او د څرخي پله د وړيو اوبدلو فابرېکې څخه عبارت دي، چې له دې جملې څخه کولی شو د گلبهار او بگراميو د نساجي له فابريکو څخه يادونه وکړو.

د بگراميو نساجي فابرېکه:

د بگراميو د نساجي فابرېکه د بگراميو د ولسوالی په سيمه کې پرته ده. په ۱۳۴۶ لمريز کال کې يې د چين د هېواد په مرسته د (۷۲۰) مليونو افغانيو په پانگې په کار پيل وکړ چې څلور توليدي برخې، لکه نختابي، اوبدل، رنگول او تخنيک يې درلودې.

په دې فابريکه کې (۴۶۰۰) کسه کارگران او اداري کارکوونکي په کار بوخت وو او هر کال يې يوه اندازه د يادونې وړ توليدات درلودل. اوس د جگړو له امله له فعاليت څخه لويدلي ده او زياتره ماشينونه يې وران، ويجاړ او يا هم لوټ شوی دی.

د گلبهار نساجي فابرېکه:

ددې فابرېکې د جوړيدو کار په ۱۳۴۲ لمريز کال کې پيل شو. په ۱۳۴۹ لمريز کال کې يې د ٦,٦ مليونو افغانيو په پانگه په فعاليت پيل وکړ. د اتوماتيک اوبدلو څانگې يې درلودې او د رنگولو په وسايلو او ټاپه کولو سره سنبال و. دغې فابرېکې د سپنسينو ټوکرانو پر اوبدلو سربېره د خلکو د اړتيا وړ کمپلي هم توليدولې.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو ووېشل شي. هره يوه ډله دې د نساجي د توليداتو د پرمختگ او نه پر مختگ په هکله يوه له بلې سره خبرې وکړي او د هغو لاملونه دې ولټوي.

بېلگه ييزې پوښتنې:

۱. د بگراميو د نساجي فابريکه چېرې پرته او په کوم کال کې جوړه شوی ده؟

۲. د بگراميو د فابرېکې توليدي څانگې څو وې؟ د هرې يوې نوم واخلئ.

۳. د گلبهار فابريکه په سپنسينو ټوکرانو سربېره نور کوم شيان توليدوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم لوست

زموږ په هېواد کې د برېښنا د تولید فابریکې

موخې:

- د برېښنا له انرژۍ سره د زده کوونکو اشنايي.
- زده کوونکي دې د برښنا له وسايلو څخه سمه ګټه واخيستلای شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

پلټنه	لټونه، لټول
سروې	پلټنــه ، د لومړنيــو معلومــاتو راغونډول

- زموږ په هېواد کې له برېښنا څخه څه وخت ګټه واخيستل شوه؟
- سيندونه د برېښنا په توليد کې څه رول لري؟
- آيا کولی شئ چې د هېواد د برېښنا د تولید د څو دستګاوو نومونه واخلئ؟

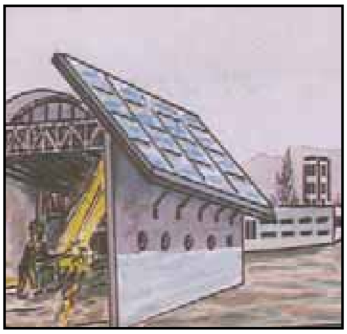
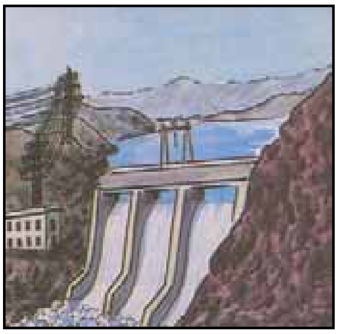

له حرارتي برېښنا څخه چې د جنراتورونو په واسطه توليدېږي د لومړي ځل لپاره زموږ په هېواد کــې د امير عبدالرحمن خان په زمانه کې کار واخيستل شو چې د کوچنۍ داينمو په واسطه توليديده او د څــو څراغونو د روښانولو ظرفيت يې درلود. وروسته د حرارتي برېښنا د توليد کوچني ماشينونه په کابــل، ننګرهار او پغمان کې په کار ولويدل.

اوبيزه برېښنا د اوبو ګرځوونکو بندونو په واسطه توليديږي. په افغانستان کې کلــه چــې صنعت پرمختګ وکړ له روانو اوبو څخه د برېښنا د توليد لپاره سروې او پلټنې پيل شوي.

افغانستان له جغرافيايي پلوه يو غرنی هېواد دی. د مستو او ځپاندو سيندونو موجوديت يې د برېښنا په توليد کې د ارزانه او ګټورو منابعو له ډلې څخه وګڼل شول چې موږ دلته د برېښــنا د توليــد هــره فابريکه په لنډه توګه مطالعه کوو.

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- زموږ په هېواد کې د اوبيزي برېښنا لومړنۍ فابرېکه د جبل السراج فابرېکه ده چې په **۱۲۹۳** لمريز کال کې د انګليسي کارپوهانو په مرسته د سالنګ د سيند دپاسه سروې او نقــشه يــې واخيستل شوه. دغې دستګاه لومړی د کابل ښار او بيا وروسته د جبل السراج او چاريکـــار ښارونه روښانول. اوس يوازې د هغې له برېښنا څخه د پروان ولايت ګټه اخلي.

۲- **د پلخمري د برېښنا د توليد دستګاه:** دغه دستګاه د کندوز د سيند دپاسه جوړه شوې ده. د هغې د برېښنا له انرژۍ څخه د پلخمري د سمنټو په فابرېکې، د بغلان د قنـــد جوړولـــو پـــه فابرېکې او د پلخمري د سيلو په فعالولو کې کار اخيستل کيده.

۳- **د وردګو د چک د برېښنا د توليد بند:** دغه دستګاه درې توربينونه لري او د هغې د برېښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو کې کار اخيستل کيده.

۴- **د ماهيپر، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا د توليد دستګاوې:** د برېښنا د توليد دغه دستګاوې د کابل د سيند د پاسه جوړې شوې دي چې د ماهيپر، سروبي او نغلو بندونو د برېښنا له انرژۍ څخه د کابل ښار په روښانولو او د درونټې له برېښنا څخه د جـــلال آباد د ښار په روښانولو کې کار اخيستل کېږي.

۵- **د کجکي د برېښنا د توليد بند:** زموږ په هېواد کې د برېښنا د توليد تر ټولو لوی بند دی چې د هېواد په سويل لويديځ کې د هلمند د سيند دپاسه جوړ شوی دی. د برېښنا له انرژۍ څخه يې ګاونډي ولايتونه لکه: هلمند، کندهار، او نورې سيمې ګټه اخلي.

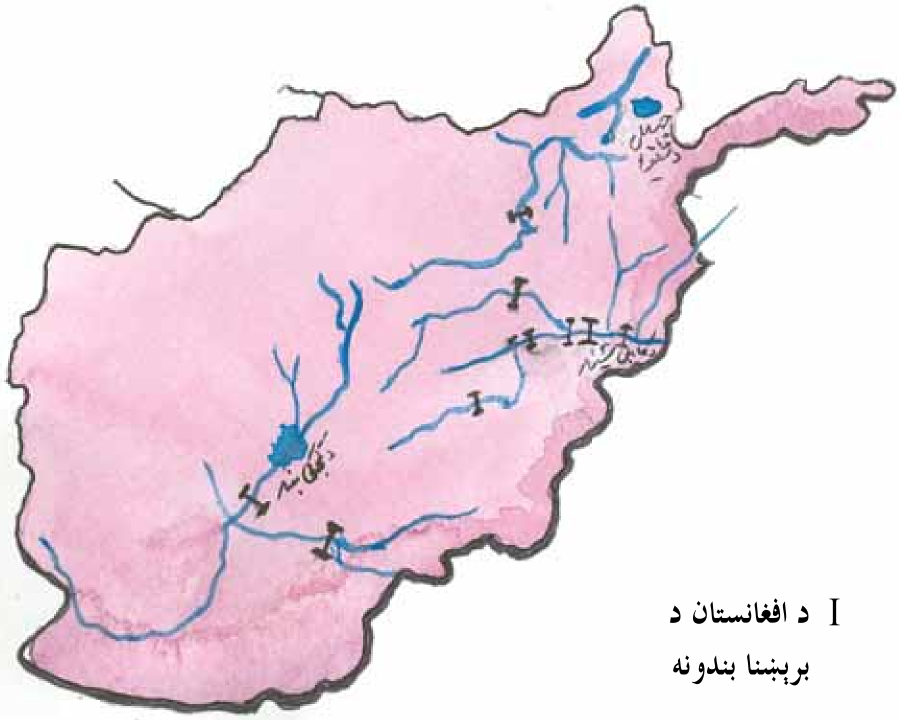

I **د افغانستان د برېښنا بندونه**

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په دوو ډلو وويشل شي.
لومړۍ ډله دې په هېواد کې د برېښنا د تاريخچې په هکله او دويمه ډله دې په هېواد کې د برېښنا د توليد د پام وړ دستګاوو په هکله يو له بله سره خبرې اترې وکړي او بيا دې د دواړو ډلو استازي د خپلو ډلو نظر په ټولګي کې ولولي.

ښلګه ييزې پوښتنې:

۱- د امير عبدالرحمن خان په وخت کې له حرارتي برېښنا څخه کار اخيستل کېده او که له اوبيزې برېښنا څخه؟
۲- د جبل السراج د برېښنا د بند نقشه په کوم کال کې د کوم سيند دپاسه واخيستل شوه؟
۳- د پلخمري د برېښنا له انرژۍ څخه کومو موسسو ګټه اخيسته؟
۴- د ماهيپر، سروبي، نغلو او درونټې د برېښنا بندونه د هېواد په کومو سيمو کې پراته دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:
زده کوونکي دې د ۵۸ مخ نقشې څخه په ګټې اخيستنې سره د هېواد د برېښنا د سترو بندونو موقعيت په نښه او سبا دې په ټولګي کې نورو ته وښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ویشتم لوست

د سیمنټو جوړولو فابریکې

موخه:
- زده کوونکي دې د سیمنټو جوړولو له فابریکو سره اشنا شي.

۱- له سیمنټو څخه په څه شي کې کار اخلو؟
۲- زموږ په هېواد کې د سیمنټو جوړولو څو فابریکې موجودې دي؟

له سیمنټو څخه د کورونو، جوماتونو، ښوونځیو، پلونو او نورو ودانیو په جوړولو کې کار اخیستل کېږي. دغې صنعت زموږ په هېواد کې تریوې اندازې پورې وده کړې ده او سیمنټ یې ښه جنسیت لري.

د سیمنټ جوړولو ډېره ستره فابریکه، د غوري د سیمنټو فابریکه ده چې په ۱۳۲۲ لمریز کال کې د چک او سلواک په تخنیکي او اقتصادي مرسته بشپړه او د هېواد پــه ســاختماني چاروکې یې زیات خدمتونه سرته رسولي دي.

د جبل السراج دسیمنټو جوړولو فابریکې په ۱۳۳۷ لمریز کال کې په فعالیت پیل وکړ د دې فابریکې کلنۍ تولید (۳۸۲۲۶) ټنو په شاوخوا کې و.

دغې ساختماني ارزښتناکې مادې ته د ورځ په ورځ زیاتیدونکی اړتیا له امله د ســیمنټ جوړولو فابریکو په هرات او کندهار کې هم په تولید پیل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي.
هره ډله دې په دې هکله چې له سیمنټو څخه څه کار اخیستل کېږي، خبرې وکړي او بیا دې د دوی استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر خپلو ټولګیوالوته څرګند کړي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱– د غوري د سیمنټو فابرېکه په کوم کال کې جوړه شوه؟

۲– د غوري د سیمنټو فابرېکې د کوم هېواد په مرسته په کار پیل وکړ؟

۳– د افغانستان سیمنټ څه ډول جنسیت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ستاسې په سیمه کې له سیمنټو څخه څه کار اخیستل کیداې شي، په دې هکله یو مطلب ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلزي صنايع

موخې:

- زده کوونکي دې څه ناڅه له فلزي صنايعو سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې د فلزاتو په ارزښت وپوهيږي.
- زده کوونکی دې د فلزي توليداتو مختلف ډولونه يو له بله څخه بيل کړاي شي.

۱– آيا کولای شئ ووایاست چې څو ډوله فلزات پيدا کيږي؟

۲– له کوم ډول فلزي وسايلو څخه کار اخلئ؟

۳– زموږ په هېواد کې فلزي وسايل چېرې جوړيږي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

سابقه	لرغونی
پښ	آهنگر
استخراج	را ايستل
استحصال	حاصلول، لاسته راوړل

فلزي صنعت زموږ په هېواد کې ډېر لرغوني دي. پښانو به پخپلو کوچنيو دستگاوو کې د پولادو او اوسپني څخه جلا جلا فلزي سامانونه لکه: اره، تيشه، لور، څټک، يوم، تبر او داسي نور جوړول.

حلبي جوړوونکو به د اوسپني د خادرو له تختوڅخه سطلونه، چاي جوشونه او د لرگيو او تيلو د بخاريو بيل بيل ډولونه جوړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسګرانو به له مسو څخه د ډوډۍ خوړلو د کاسو جلا جلا ډولونه او د ډوډۍ پخولو مختلف ديګونه جوړول په دې توګه د وخت په تيريدو سره دغه صنعت له کوچنيو دستګاوو څخه لويو دستګاوو ته پر مختګ وکړ. په دې ترتيب ويلی شو چې فلزي صنايع د فلزاتو د را ايستلو او په صنعت کې د هغوی له کارولو څخه عبارت دي:

رنګه فلزي صنايع: د رنګه فلزاتو له استحصال، بډای کولو او ويلي کولو څخه لکه: مس، قلعي، سرب، نکل، المونيم، منګنيز، سره زر، سپين زر او داسې نور له رنګه فلزاتو څخه د بريښنا د انرژۍ په لېږدولو او د ګاڼو په جوړولو کې کار اخيستل کېږي.

د فلزي توليداتو د لويو دستګاوو له ډلې څخه کولای شو چې د جنګلک د فابريکې يادونه وکړو.

د جنګلک کارخانې:

د جنګلک کارخانې د کابل په ښار کې موقعيت لري. په ۱۳۴۹ لمريز کال کې د روسيې (پخواني شوروي اتحاد) په مالي او تخنيکي مرسته بشپړې شوې دي. دوې توليدي برخې لري.

يوه يې د فلزي سامان آلاتو لکه: د ميز، چوکۍ، چپرکټ، لاسي کراچۍ، ميخ، فلزي دروازې او المارۍ، د موټرو پرزې، سيخ ګول او داسې نورو د توليد څانګه او بله څانګه يې د ترکانۍ څانګه ده.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو وويشل شي. يوه ډله دې په هېواد کې د شخصي فلزي صنايعو په اړوند او بله ډله دې د جنګلک د کارخانو په هکله سره وغږيږي او بيا دې وروسته د دوی استازي د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې څرګند کړي.

بېلګه ييزې پوښتنې:

۱– پښتانه پخپلو فلزي دستګاوو کې کوم ډول فلزي شيان جوړوي؟
۲– رنګه فلزات له کومو شيانو څخه عبارت دي؟ نمونه يې واخلئ.
۳– حلبي جوړوونکي د اوسپنې له تختو څخه کوم شيان جوړوي؟
۴– د جنګلک کارخانې کوم شيان توليدوي؟

له ټولګي څخه د باندې فعاليت:
د فلز په هکله د لويانو په مرسته يو مطلب وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

زموږ په هېواد کې حجاري او ترکاڼي

موخې:

- د لرګیو له صنعت سره د زده کوونکو څه نا څه اشنایي
- د حجارۍ له صنعت سره د زده کوونکو آشنایي

۱ – له لرګیو څخه په کومو چارو کې کار اخیستل کېږي؟

۲ – حکاکان او کاڼي جوړوونکي د مرمرو له ډبرو څخه څه ډول شیان جوړوي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

حجاري	ډبرین صنعت، یعني له تیږي څخه د شیانو جوړولو صنعت
حجر	تیږه ، ډبره
حکاکان	هغه کسان چې په ډبره کې لیکل کوي
موبل او فرنیچر	میز، چوکۍ ، کوچ، الماری، فرش وظرف او نور

د لرګیو صنعت له پخوا څخه زموږ په هېواد کې دود و. ترکاڼانو به له لرګیو څخه دروازې، کړکۍ، یوې، میزونه، چوکۍ، الماري او داسې نور توکي جوړول.

په نورستان کې له لرګیو څخه جوړ شوي صندوقونه، چوکۍ او میزونه ډېر په زړه پورې او ارزښتناک وو چې د سیلانیانو پام یې ځانته وراړولو. د لرګیو صنعت او له هغې څخه ګټې اخیستنې ورو ورو پر مختګ وکړ تر هغو چې د ترکاڼۍ کوچنۍ دستګاوې په لویو فابریکو واوښتې. د افغان ترکاڼۍ فابریکه په کابل کې جوړه شوه. دغه فابریکه په هېواد کې د لرګیو یوازېنۍ فابریکه ده چې د سیمې په کچه د ایران او پاکستان له دولتونو سره د لرګیو د صنعت په تولید کې سیالي کولی شي. دغه فابریکه د تولید، ترمیم او روزنې برخې لري چې د رنګمالۍ، کیندنې، پلې او چوکاټ جوړونې برخې هم په هغې کې په فعالیت بوختې دي. تولیدات یې د هېوادوالو د اړتیا وړ د موبل او فرنیچر مختلفو ډولونو، الماریو، دروازو او کړکیو څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

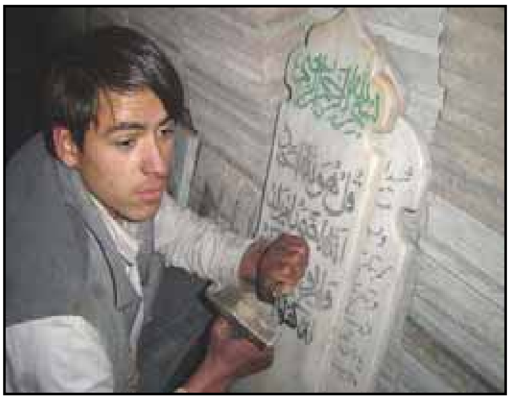

د حجارۍ صنعت هم د ترکانۍ د صــنعت په څېر د پخوا راهیسې زموږ په هېــوادکې رواج لري. د مرمرو او رخام له ډبرو څخــه د هېــواد تکړه ډبرې تورږونکي د کورونو او نورو تعمیرونو لپاره ښکلې ډبرې او همدارنګه د لوښو مختلــف ډولونه، لکه: سګرټ دانۍ، ګلدانۍ، د ډبرو پیالې، میزونه او داسې نور شیان جوړوي.

اووه رنګه ډبره چې د (سنګ هفت قلم) په نامه یادېږي او د هرات په ولایــت کــې د خواجــه عبدالله انصار د زیارت تر څنګ پرته ده ځانګړی هنري او تاریخي ارزښت لري.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب له لارښوونې سره سم په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د لرګیو د صنعت په اړوند او دویمه ډله دې په هېواد کې د حجارۍ دصنعت په اړوند یو له بل سره مباحثې وکړي او بیا دې د هغوی استازي د خپلو اړوندو ډلو نظر ټولګیوالوته ووايي.

بېلګه ییزې پوښتنې:

۱ – د هغو شیانو نومونه واخلئ چې ترکاڼان يې له لرګیو څخه جوړوي؟

۲ – زموږ د هېواد د کوم ولایت د لرګیو صنعت ډېر شهرت لري؟

۳ – ډبرې تورږونکو له ډبرو څخه کوم ډول شیان جوړول، نومونه يې واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانوپه مرسته د هغو شیانو نومونه ولیکي چې د دوی په ځای کې له لرګیو څخه جوړېږي او په ټولګي کې دې ولولي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دېرشم لوست

په افغانستان کې سوداګري

موخې:

- په افغانستان کې له سوداګرۍ سره د زده کوونکو آشنايي
- زده کوونکي دې د سودا ګرۍ بېلابېلـــې لارې چـــارې زده کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

اړتيا	ضرورت
بهرني	خارجي
مروج	دوديز، رواج، رواجي
تړاو	ارتباط
مارکيټ	بازار

- سوداګري څه شی ده؟
- سوداګري په يوه هېواد کې څه اغېز لري؟
- کوم ډول حاصلات او لاسته راوړنې د هېواد سوداګري تشکيلوي؟

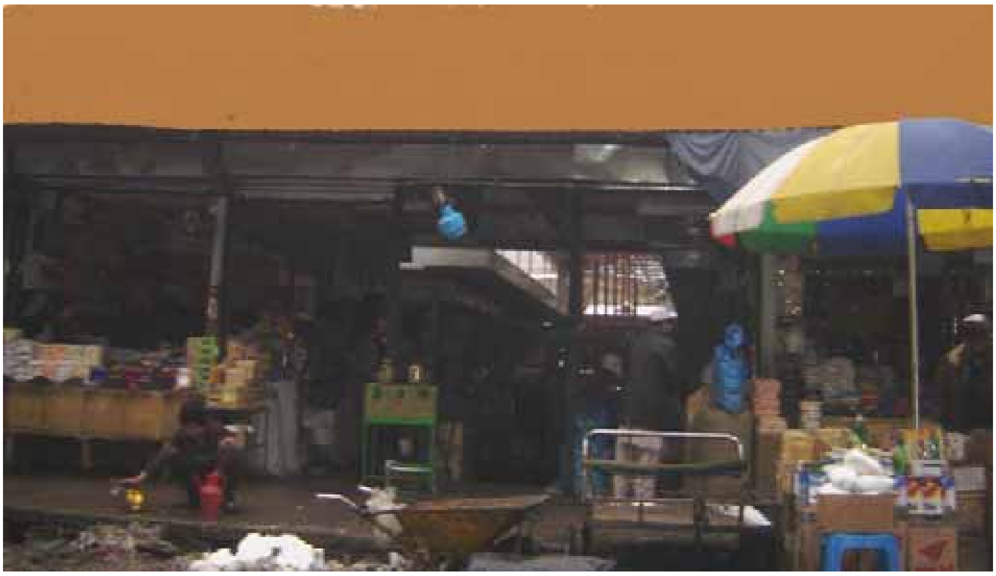

انسانان د خپلو اړتياوو د پوره کولو لپاره اړ دي چې جوړ شوي شيان نوروته وړاندې کړي او په بدل کې يې د خپلې اړتيا وړ شيان له نورو څخه لاسته راوړي. د خلکو دغه اړتيـــاوې او د هغوی اړتياوو چمتو کولو او غوښتلو ته سوداګري ويل کېږي. سوداګري په دوه ډولـــه ده.

۱ – کورنۍ سوداګري ۲ – بهرنۍ سوداګري

د هر هېواد ښيرازي او پر مختګ د هغه هېواد په پيداوار او د توليد د اندازې په زياتوالي پورې اړه لري. په هره اندازه چې د يو هېواد د پيداوارو د لېږلو اندازه زياته وي پـــه همغـــه اندازه بهرنۍ پيسې هغه هېواد ته ډېرې راوړل کېږي. د هغه هېواد اقتصاد پياوړی کېږي او د هغه هېواد د مروجو پيسو ارزښت لوړيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې زموږ هېواد په وچه کې پروت یو هېواد دی او له آزادو اوبو او سمندرونو سره نیغ په نیغه کوم تړاو نه لري، خو بیاهم د نړۍ د سوداګرۍ له زیاتو مــارکیټونو ســره سوداګریز تړاو لري. د افغانستان سوداګري په ټولیز ډول د کرنې او د څارویو په پیــداوارو باندې ولاړه ده. که څه هم زموږ په هېواد کې صنعتي چارو پر مختګ نه دی کړی، لــه دې سره سره لاسي صنعت لکه: غالي او ټغرونه یا داسې نور رواج لري. له همدې امله زمــوږ د هېواد د صادراتو لومړی قلم د کرنې او مالدارۍ پیداوار تشکیلوي.

افغانستان هر کال د کرنې یوه زیاته اندازه پیداوار لکه: وچې او تازه مېوې د پاکستان او هندوستان هېوادونو ته لیږي. همدارنګه یوه زیاته اندازه وچه میوه لکه: بادام، پسته او ممیــز اروپایي او امریکایي هېوادونو ته هم لیږل کېږي.

زموږ د هېواد د څارویو پیداوار لکه: وړۍ، پوستکي، قره قل پوستکي، او کولمې اروپایي بازارونو او د نړۍ نورو هېوادونو ته وړل کېږي. د همدغه پیداوارو له لارې یوه زیاته اندازه بهرنۍ پیسې زموږ هېواد ته راځي او د هېواد د اقتصاد په پیاوړتیا باندې ډېر اغېز کوي.

زده کوونکي دې د ښوونکي تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لوست غوره او د پام وړ مطلبونه په لنډه توګه ووايي او د هغوی ګټې دې په ټولګي کې بیان کړي.

ښلګه ییزې پوښتنې:

– د سمو جملو په وړاندې د (ص) توری او د ناسمو جملو په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱– د هر هېواد ښېرازي او پر مختګ د هغه هېواد د پیداوارو په اندازې پورې اړه لري. (   )

۲– سره له دې چې افغانستان په وچې کې را ګیر هېواد دی، له دې سره سره هم د نړۍ د سوداګرۍ د مارکیټونوسره تړاو لري. (   )

۳– د افغانستان سوداګري په ټولیزه توګه په لاسي صنعت باندې ولاړه ده. (   )

۴– د افغانستان د سوداګرۍ د پام وړ او غوره قلمونه له غالیو او وچو مېوو څخه عبارت دي. (   )

له ټولګي څخه د باندې کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د هغو شیانو او جنسونو لست ترتیب کړي چې زموږ د هېواد سوداګران یې له بهر څخه راوړي. هغه دې بیا په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوديرشم لوست

كورني سوداګري

موخې:

- زده کوونکي دې له کورني سوداګري سره آشنا شي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي قلمونه يو لــه بــل څخــه جلا، جلا وليکي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

توکي	مواد ، شیان
زمينه	طرح، موضوع، متن يا هغه څه چې نقشه يې په مخ واخيــستل شي
رول	تمثيل، اهميت، برخه
پلورل	خرڅول
پيرودل	اخيستل، رانيول

- کورني سوداګري د هېواد په اقتصاد باندې څه اغېز لري؟
- سوداګر په هېواد کې د ننه کوم شيان وړاندې کوي؟

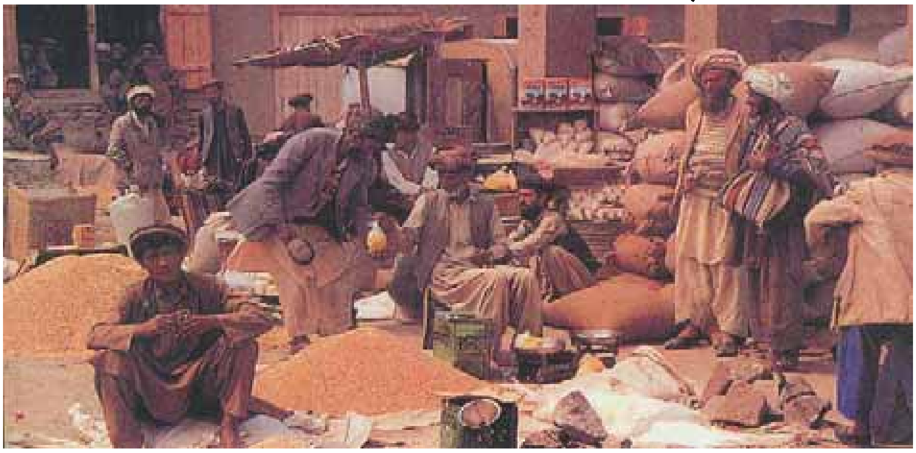

کورني سوداګري د هېواد د اقتصادي فعاليتونو غوره او ډېره د پام وړ برخه جوړوي چې د کورنيو سوداګرو په مرسته تر سره کېږي. دغه سوداګري د کار د پيدا کيدو لپــاره د آزادې پانګې اچونې زمينه برابروي چې د پيداوارو په لوړولو او د هېواد د اقتصاد په پرمختــګ او غوړيدا کې ښه اغېز لري.

کورني سوداګري نه يوازې ښارونه يو له بله سره نښلوي بلکې د هېواد د بېلابېلو قومونو، قبيلو او خلکو تر منځ ټولنيزو، فرهنګي، اقتصادي او سياسي اړيکو ته پراختيا ورکوي. کوچني سوداګر له کليو څخه کوچنيو ښارونو او کله هم د هېواد لويو ښارونو ته د سوداګرۍ توکي وړي او په بدل کې يې له لويو ښارونو څخه کوچنيو ښارونو، ولسواليو او لرې پرتو کليوته د خلکو د اړتيا وړشيان وړي. له دې لارې څخه ګټه تر لاسه کوي او هم د خپلو خلکو اړتياوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره کوي. دغه سوداګر ډېر اومه توکي، مېوې، د لاسي صنعت پیداوار او څاروي ښارونو ته وړاندې کوي او په بدل کې یې د اړتیا وړشیان خپلو اړوندو سیمو ته وړي.

زموږ په هېواد کې وروستۍ څو کلنې جګړې د سوداګرۍ په چارو باندې هم خپل بد اغېز په ځای پرېښود.

د لنډ مهالي او منځ مهالي اداري او اسلامي دولت په منځته راتلو سره په هېواد کې سوداګري بیاله سره وغوړېده او د آزاد بازار لپاره یې زمینه برابره کړه.

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هر یوډې د کورنۍ سوداګرۍ په باره کې له بل سره وغږیږي او د ټولګي په وړاندې دې د خپلې ډلې نظر څرګند کړي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

۱ – کورنۍ سوداګري د ښارونو او کلیو د خلکو تر منځ څه رول لوبولي شي؟ بیان یې کړئ.

۲ – کورني سوداګر کوم توکي د کلیو او ښارونو تر منځ وړي او راوړي؟

۳ – ستاسې په سیمه کې کوم شیان پلورل او پیرودل کېږي؟ د هر یو نوم واخلې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په کورنۍ سوداګرۍ باندې د وروستیو څو کلنو جګړو د اغېز په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دېرشم لوست

بهرنۍ سوداګري

له نوو لغتونو سره آشنا شئ.

مفهوم	پوهول شوي، هغه څه چې سړي پرې پوه شي
بهرنۍ	خارجي
توکي	مواد، شیان
ذهن	زیرکي، څوره، څره
وده	نمو، انکشاف

موخې:
- زده کوونکي دې د بهرنۍ سوداګرۍ په مفهوم باندې وپوهېږي.
- زده کوونکي دې د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ له تاریخچې سره آشنا شي .

- د افغانستان د بهرنۍ سوداګرۍ د تاریخچې په هکله څومره پوهېږئ؟

سوله د بهرنۍ سوداګرۍ او د هېوادونو تر منځ د ښو اړیکو په برخه کې څه اهمیت لري؟

- وروستیو څو کلنو جګړو زموږ په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟

افغانستان په پخوا وختونو کې د آسیا او اروپا د لویو وچو تر منځ د سوداګرۍ د لارې په اوږدو کې پروت و چې چین څخه به وریښمین او د سوداګرۍ نور توکي او له هند څخه به درمل او مصالحه باب د افغانستان له لارې د پخواني یونان او روم خاورې ته او له همدغو ځایونو څخه به د سوداګرۍ توکي له همدغې لارې آسیایي هېوادونو ته وړل کیدل. له دې امله د سوداګرۍ دغه لیکه د وریښمو د لارې په نامه مشهوره شوه، چې تر اوسه پورې زموږ د هېواد د خلکو په سینو او تاریخونو کې همداسې ځلانده پاتې ده.

څرنګه چې په افغانستان کې صنعتي پیداوارو پوره وده نه ده کړې نو له دې کبله زموږ خلک اړ کېږي چې د خپلې اړتیا وړ شیان له بهر څخه راوړي. له دې امله افغانستان د نړۍ له یو شمېر هېوادونو سره د سوداګرۍ اړیکې ټینګې کړي دي.که څه هم له کورنیو جګړو د مخه په هېواد کې یو شمېر فابریکې وې، خوله بده مرغه د وروستیو څو کلنو جګړو او پرله پسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچکالیو په ترځ کې زموږ د هېواد کرنیز، صنعتي او د مالدارۍ پیداوار چې زموږ د بهرنۍ سوداګرۍ لوړه برخه یې جوړوله، زیانمن شوي دي او یا هم په بشپړه توګه له منځه تللي دي.
له نیکه مرغه د انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتګ سره سوله زموږ هېواد ته راغله او بهرنۍ سوداګرۍ وغوړېده. یو شمېر تولیدي کارخانې له سره جوړې او په تولید یې پیل وکړ. حکومت پریکړه وکړه چې د هېواد د اقتصاد د پر مختګ او غوړېدنې لپاره کورني او بهرني پانګه وال د پانګې اچونې لپاره وهخوي او سوداګرۍ ته له سره وده او سمون ورکړي.

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په څو ډلو وویشل شي.
- دسوداګرۍ د تاریخچې
- له جګړو څخه د مخه سوداګرۍ
- له جګړو څخه وروسته سوداګرۍ

په هکله دې یو له بل سره خبرې وکړي او په ټولګي کې دې هغه وړاندې کړي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

١ – افغانستان په پخوا وختونو کې له کومو هېوادونو سره د سوداګرۍ اړیکې درلودې؟
٢ – د افغانستان د سوداګرۍ مشهوره لاره په کوم نوم نومول شوې وه؟
٣ – څو کلنو وروستیو جګړو د افغانستان په بهرنۍ سوداګرۍ باندې څه اغېز کړی دی؟
۴ – د افغانستان اسلامي جمهوریت د هېواد د اقتصاد د ودې لپاره څه ډول پرېکړه وکړه؟

له ټولګي څخه بهرکار او فعالیت:
زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د ځینې هغو توکو لست جوړ کړي چې د سوداګرو په مرسته له بهر څخه هېواد ته راوړل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري دېرشم لوست

د افغانستان واردات او صادرات

موخې:

- زده کوونکي دې صادرات وپېژني.
- زده کوونکي دې د وارداتو په هکله معلومات تر لاسه کړي.
- زده کوونکي دې وارداتي او صادراتي توکي يو له بله څخه جلا کړای شي.
- زده کوونکي دې د هېواد د اقتصاد له پياوړتيا سره مينه پيدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره آشنا شئ

جلا	بيل
زنکی	زيره
عايدات	در آمد
منبع	سر چينه

- آيا پوهيږئ چې صادرات څه ته ويل کېږي؟
- آيا پوهيږی چې واردات څه مفهوم لري؟
- آيا د هېواد د وارداتي توکو نومونه اخيستی شئ؟

که چېرې په يو هېواد کې کرنيز، مالداري، صنعتي او کاني (معدني) پيداوار په زياته اندازه توليد او تر لاسه شي د دغو توکو زياته برخه بهرته د خرڅلاو لپاره لېږل کېږي. د دغو توکو بهر ليږلو ته صادرات ويل کېږي.

زموږ د هېواد د صادراتو د پام وړ قلمونه دادي: پنبه، وچې او تازه مېوې، طبي بوټي لکه (زنکی)، هينجه، خوږه ولي، وړی، پوستکي، کولمې، د قره قل پوستکي، غالۍ او داسې نور.

هرکله چې د يو هېواد د مالدارۍ، کرنې او صنعت پيداوار د هغه هېواد د خلکو اړتياوې پوره نه کړای شي، په داسې وخت کې هغه هېواد اړکېږي چې د اړتيا وړشيان له بهر څخه وارد کړي. له بهر څخه د اړتيا وړ د دغو شيانو راوړو ته واردات ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د هېواد د وارداتو د پام وړ توکي دا دي: غنم، اوړه، کوښې، د برېښنا ســامان، راډيو، تلويزيون، ټيپ، يخچال او د لېږد وسايل، لکه: الوتکې، موټر، موټرسايکل، بايسيکل او داسې نور. له بده مرغه د وروستيو څو کلنو جګړو او پر له پسې وچکاليو له امله د هېواد د صادراتو اندازه کمه او د هغې پرځای د وارداتو اندازه زياته شوې چې د هېواد اقتــصاد يــې کمزوری کړی دی.

زموږ په هېواد کې د سوله غوښتونکو هېوادونو په مرسته د لنډ مهالې ادارې او انتقالي او اسلامي جمهوري دولت په منځته راتلو سره سوله او امنيت ټينګ شوی دی. غوره ده چې د هېواد د اقتصادي پرمختيا لپاره نورې ښې لارې چارې ولټول شي.

د افغانستان بندرونه:

افغانستان هغه هېواد دی چې سمندرته لار نه لري. د مالونو وړل راوړل يــې د هغــو بندرونو له لارې تر سره کېږي چې د هېواد په پولو (سرحدونو) کې پراته دي. هغه محصول چې د سوداګرۍ د مالونو د وړلو راوړلو له لارې لاس ته راځي د دولت له خوا ټولېږي او د دولت لپاره يوه عايداتي سرچينه ګڼل کېږي. د افغانستان مشهور بندرونه په لاندې ډول دي:

١– د حيرتان بندر، د بلخ په ولايت کې

٢– د تورخم بندر، د ننګرهار په ولايت کې

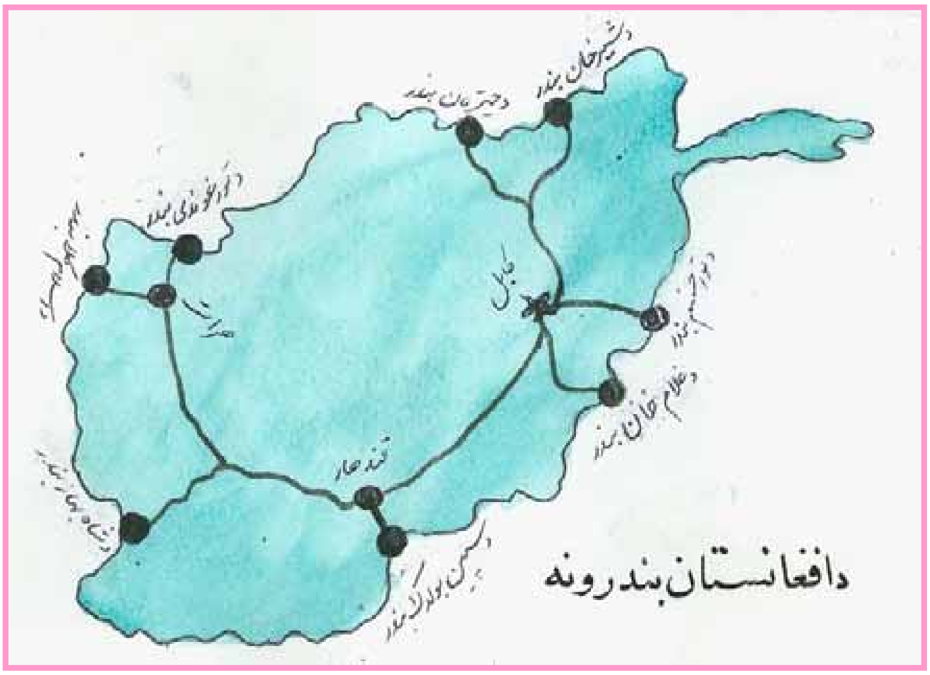

SS(P)0507

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د سپین بولدک بندر، د کندهار په ولایت کې

۴- د اسلام قلعه او تورغنډۍ بندرونه، د هرات په ولایت کې

۵- شیر خان بندر، د کندوز په ولایت کې

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندې موضوعګانو په هکله یو له بله سره خبرې وکړي.

- صادرات:
- واردات:

بېلګه ییزې پوښتنې:

د سمې پوښتنې په وړاندې د (ص) توری او د ناسمې پوښتنې په وړاندې د (غ) توری ولیکئ.

۱- د افغانستان د صادراتو د پام وړ قلمونه صنعتي توکي تشکیلوي. (   )

۲- هغه شمېر شیان چې خرڅلاو لپاره بهرته لېږل کېږي، صادرات ورته وایي. (   )

۳- هغه شیان چې له بهر څخه هېواد ته راوړل کېږي، صادرات بلل کېږي. (   )

۴- زموږ د هېواد د وارداتو د پام وړ قلمونه د برېښنا سامان آلات، خوراکي توکي او د لېږد رالېږد وسایل تشکیلوي. (   )

۵- د حیرتان بندر د بدخشان په ولایت کې پروت دی. (   )

له ټولګي څخه بهر کار او فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو لویانو په مرسته د صادراتي او وارداتي توکو په هکله یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د استوګنې چاپېریال او طبیعي سرچینې

څلور دېرشم لوست د افغانستان اقلیم

موخې:

- د افغانستان له اقلیم سره دې زده کوونکي آشنا شي.
- زده کوونکي دې د نقشې پر مـخ د اقلـیم لــه پلــوه د هېــواد بېلابېلې سیمې یوه له بلې څخه بېلې کړای شي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

پایښت	دوام
توپیر	فرق
ارتفاع	لوړ والي
سمندر	بحر

- اقلیم د خلکو پر ژوند باندې څه اغېز لري؟
- غرونه او لوړې ژورې د یو هېواد پر اقلیم باندې څه اغېز لري؟
- ستاسې د استوګنې د ځای اوبه او هوا څنګه دي؟

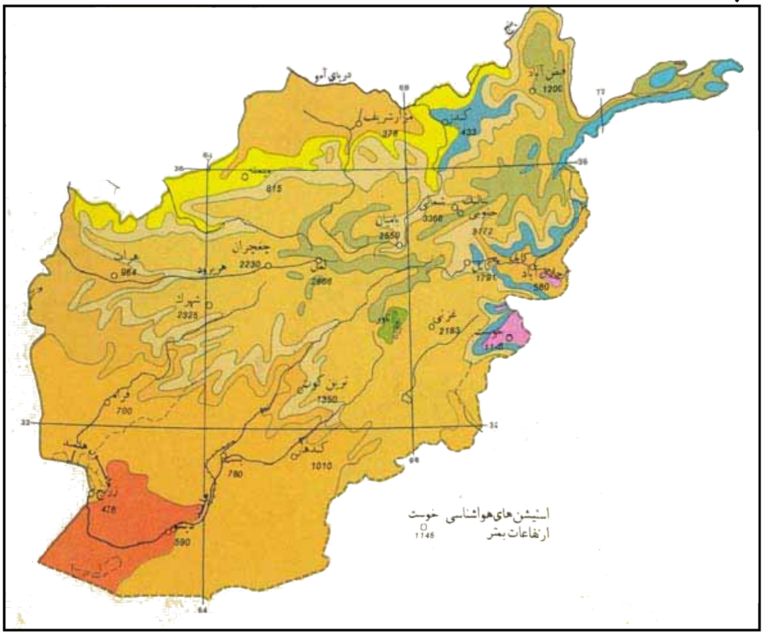

د انسان ټولې هڅې چې د ژوند د پایښت لپاره تر سره کېږي نېغ په نېغه د هغې ســیمې د اقلیم تر اغېز لاندې وي.

هغه خواړه چې خورئ یې، هغه اوبه چې څښئ یې، هغه کالي چې د اقلیم له بدلون ســره سم یې د ځان د ساتلو لپاره اغوندئ، هغه کور چې ژوند په کې کوئ، هغه ورځني کارونه چې د خپل ژوندانه د پایښت لپاره یې سرته رسوئ، ټول د هغې سیمې د اقلیم تر اغېز لاندې دي چې ژوند په کې کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ هېواد په معتدله شمالي سیمه کې پروت دی. اقلیم یې په بیلابیلو برخـو کـې لـه سمندرونو څخه د لرې والي، د سمندر له کچې څخه د لوړوالي، د غرونـو د لـوړوالي او ټیټوالي او هغو بادونو له کبله چې د هغې پر خوا لګیږي، یو له بله څخه توپیر لـري. ځینـې ښارونه یې لکه: کندهار، جلال آباد او خوست چې په ټیټو اولږو لوړو سیمو کې پراته دي، په اوړي کې یې اقلیم تود او په ژمي یې هوا وچه او بې واورې وي. په داسې حال کې چـې د بامیان، غزني، کابل، غور او نور ښارونه چې په لوړو کې پراته دي په اوړي کې یې هوا نه سړه او نه توده بلکې معتدله وي او په ژمي کې ساړه او له واورو ډک وي.

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، هره ډله دې پر ژوند باندې د اقلیم د اغېزو په هکله یو له بله سره خبرې وکړي او بیا دې نورو ټولګیوالوته ووایي.

بیلګه ییزې پوښتنې:

١– زمونږ هېواد افغانستان په کومه اقلیمي سیمه کې پروت دی؟

٢– د ځینو سیمو ژمي لکه: کندهار، جلال آباد، او خوست څه ډول هوا لري؟ بیان یې کړئ.

٣– افغانستان کوم ډول اقلیم لري؟خرنګوالی یې ووایاست.

له ټولګي څخه بهر کار اوفعالیت:

زده کوونکي دې په دې هکله چې په دې وروستیو کلونو کې ولې وچکالي زمونږ په هېواد کې رامنځته شوه، یو مطلب ولیکي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه دېرشم لوست

د افغانستان کانونه

موخه:

– د افغانستان تر ځمکې لاندې سر چېنو سره دې زده کوونکي اشنا شي.

– آیا افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنوله پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی او که څنګه؟

– ویلی شئ چې په افغانستان کې د پام وړ کانونه کوم دي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ.

فني	هنري او مسلکي، حرفه يي
زيرمه	ذخيره
کان	معدن
په نښه کول	اثباتول، په ګوته کول، موخه نيول

افغانستان تر ځمکې لاندې سرچېنو له پلوه یو موړ او شتمن هېواد دی خو له ډېرو څخه يې تـر اوســه پورې په سم او فني ډول ګټه نه ده اخيستل شوې.

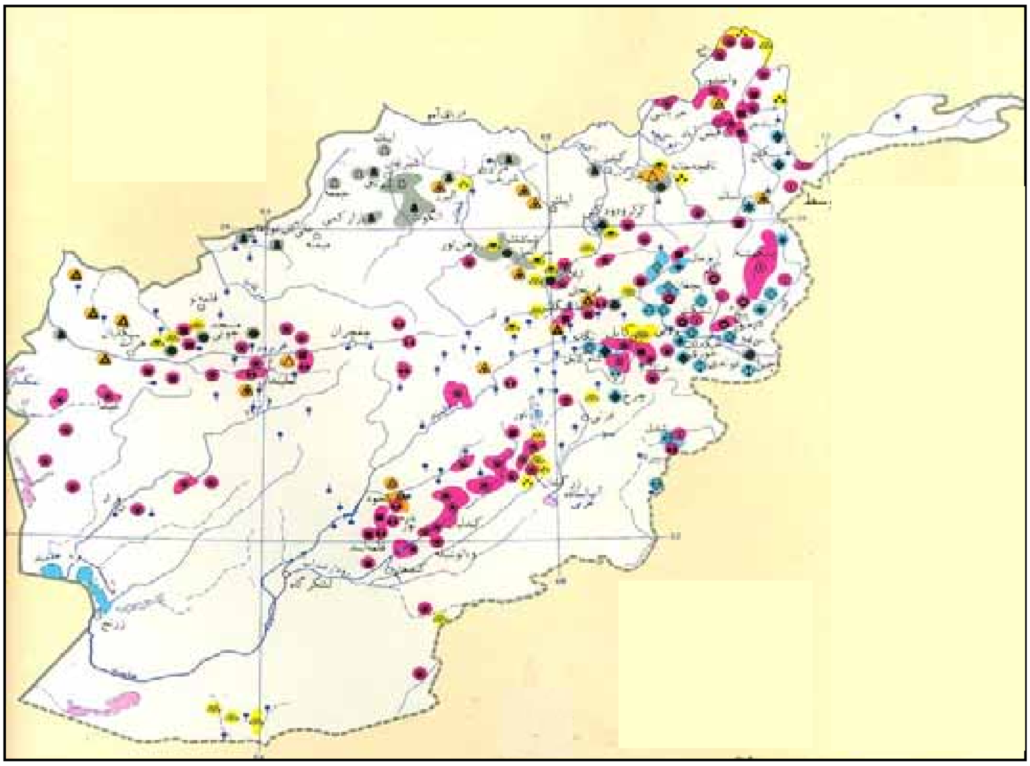

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د يادولو وړ کانو شخه ځينې دا دي: د سرو زرو، سپينو زرو، لاجـــوردو، زمـــردو، اوسپنې، جستو، مسو، د ډبرې سکرو، پترولو، طبيعي ګازونو، ګوګړو، ګچو او داسې نور چې يوازې د ډبرې له سکرو، ښکلو کاڼو او مالګې شخه يې ګټه اخيستل کېږي.

د طبيعي ګاز يا ګيس زېرمې د جوزجان، هرات، فارياب او تخار په ولايتونو کې په نښه شوي دي.

د ډبرو سکاره چې په تودوخه کې ورڅخه کار اخيستل کېږي په کرکر، درهٔ صوف او اشپشته کې دي.

مالګه په تالقان او نمکسار کې لاس ته راځي. همدارنګه ښکلې ډبرې لکه: مر مر، رخام په جـــاغوري، غزني، کندهار، غوربند، کابل او داسې نورو سيمو کې په ډېره اندازه پيدا کېږي. پترول پـــه هـــرات، جوزجان، فارياب او کندوز کې په نښه شوي دي.

د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو ووېـــشل شـــي او د لاندې مطلبونو په باره کې دې سره خبرې وکړي. د خپلې ډلې نظر دې د خپل استازي په مرسته ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

- د ډبرو سکرو اهميت او ارزښت
- د مالګې اهميت او ارزښت

ښلګه ييزې پوښتنې:

۱ – نقشې ته وګورئ او ووایاست چې د ډبرو سکاره د هېواد په کومو سيمو کې پيدا کېږي؟

۲ – نقشې ته وګورئ او ووایاست چې پترول د هېواد په کومو سيمو کې موندل کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۳ – ښايسته ډبرې په.................... ،.................. ،.................. کې پيدا کېږي.

۴ – د ډبرو سکاره د هېواد په .... ،................او.................کې دي.

له ټولګي نه بهر کار او فعاليت:

زده کوونکي دې د لوېانو په مرسته په دې هکله چې ولې د هېواد ځينې کانونه تر اوسه پورې ناسپړلي پاتې دي، يو مطلب وليکئ او سبا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږدېرشم لوست

د افغانستان ځنګلونه

موخې :

– د هېواد له ځنګلونو سره د زده کوونکو اشنايي.

– زده کوونکي دې د ځنګلونو له ساتلو سره مينه پيدا کړي.

– آيا کله مو له خپل ځان سره پر دې باندې فکر کړی دی چې ځنګلونه زموږ په ژوند کې څه اغېز او څه ارزښت لري؟

له نوو لغتونو سره بلد شئ

استوګنه	اوسيدنه ، ژوند کول
لوټ	چور ، چپاول
څېړۍ	بلوط
لمنځه	ارچه
زمينه	طرحه ، موضوع، متن ، هغه شی چې د هغې پر مخ نقشه رسم شي

ځنګلونه د هر هېواد له ډېرو ګټورو او ارزښت لرونکو طبيعي سرچينو څخه شمېرل کېږي. ځنګل د ځارويو او الوتونکو د بېلابېلو ډولونو لپاره د پټېدلو او استوګنې ډېر ښه او مناسب ځای وي. د ځنګل هوا سمه، معتدله، پاکه او په زړه پورې وي. ځنګل د يوې سيمې د اوبو او هوا په بدلون کې غوره اغېز لري.د يوې سيمې هوا پاکه او په زړه پورې کوي.

ځنګلونه زيات اقتصادي ارزښت هم لري چې سربيره پر مېوو يې د ځنګلونو له لرګيو څخه د ودانيو په جوړولو اوهمدارنګه په سوځولو کې هم کار اخيستل کېږي.

د افغانستان د پستې ځنګلونه د بادغيس، سرپل او سمنګان په ولايتونو او د څېړۍ او لمنځې ځنګلونه دکونړ، نورستان، پکتيا، خوست، ننګرهار، لغمان او کاپيسا په ولايتونو کې شته.په هېواد کې د وروستيو جګړو او د لرګيو د قاچاقيانو له خوا په غير قانوني توګه د هغو د غوڅولو له امله اوس ددې ځنګلونو د ونو شمېر مخ په کمېدو دی او ورځ په ورځ زموږ دغه ملي شتمنی لوټ کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن د ځنګلونو او طبيعي سرچينو د ساتلو اهميت او ارزښت هر چاته ښکاره دی. له هغو څخــه په سمې ګټې اخيستنې سره کولی شو چې د اقتصادي پر مختياوو زمينه په ځانګړې توګه د لرګيــو او کاغذ جوړولو په صنعت کې برابره کړو. د ځنګلونو ساتنه زموږ د ټولو دنده ده.

زده کوونکي دې د ښاغلي ښوونکي تر نظر لاندې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د لوست غوره مطلبونه په لنډه توګه په ټولګي کې بيان کړي.

بيلګه ييزې پوښتنې:

۱. ځنګلونه د يوې سيمې پر اوبو او هوا باندې څه اغېز لري؟
۲. کوم لاملونه زموږ د هېواد د ځنګلونو د له منځه تللو سبب ګرځي؟
۳. د ځنګلونو ساتنه دچا دنده ده؟
۴. ځنګلونه څه ډول اقتصادي سرچينې دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:
زده کوونکي دې د خپلو لويانو په مرسته د ځنګلونو د ګټو او ارزښت په هکله يو مطلب وليکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- سوله او بشري حقونه

اووه دېرشم لوست سوله او ژوندون

موخې:

- زده کوونکي دې د سولې له مفهوم سره څه ناڅه اشنا شي.
- زده کوونکي دې د سولې او جګړې تر منځ توپیر وکړای شي.
- زده کوونکي دې له سولې او هوساینې سره مینه پیدا کړي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شي

ګواښ	تهدید
بشپړ	پوره ، مکمل، تول
تلفات	له منځه تلل، مړه کېدل
غمیزه	لوی مصیبت ، ناوړه او لویه بده پېښه

۱- سوله څه ته وایي؟
۲- سوله څه ګټه لري؟

سوله له هغې فضا څخه عبارت ده چې په هغې کې انسان له هېڅ لوري څخه تر ګواښ لاندې نه وي او یا د کوم خطر احساس ونه کړي. په سوله ییزه فضا کې انسان کولای شي ډېر ښه فکر وکړي، زیات او ښه کار وکړي، زیاته زده کړه وکړي او په پای کې ډېر ښه ژوند ولري.

یوازې انسانان نه بلکې ځاروي هم سولې ته اړتیا لري.

زموږ په ګران هېواد افغانستان کې چې څو کاله ویجاړوونکې جګړه روانه وه، نه یوازې زیات مالي زیانونه یې ورسول، بلکې زیات ځاني تلفات او زیانونه یې هم درلودل. له نیکه مرغه د جرمني د بن د ښار موافقه لیک دغه اوږده غمیزه پای ته ورسوله او بیا یې د نوي سوله ییز ژوند پیلېدل زموږ د ګران هېواد د رنځېدلو خلکو په برخه کړل چې وکړای شي له خپلو انساني حقونو څخه برخمن شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي. د هرې ډلې استازی دې له خپلې ډلې سره تر خبرو اترو وروسته د لاندې مطلبونو په هکله وغږیږي او نور دې په غور سره غوږ کیږدي.

- د سولې ښېګڼې
- دجګړې زیانونه

ښېلګه ییزې پوښتنې:

– څه وخت کولای شو خپلې زده کړې په ښه توګه پر مخ بوځو؟

– سوله زموږ په ژوندانه کې څه ارزښت لري؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د سولې له ټینګېدو څخه وروسته ستاسې په سیمه کې کوم شیان جوړ او څه ډول کارونه تر سره شوي دي؟ یو مطلب پرې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته دېرشم لوست

سوله څه ډول ټینګولای شو

موخه:

- زده کوونکي باید وپوهیږي چې د سولې د منځته راتلو شرایط څه ډول تیار او برابرېږي.

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره آشنا شئ

اړین	ضروري
عدالت	نیاو، انصاف
وسیله	سبب، واسطه
خوندي	ساتلی، محفوظ
تجاوز	تېری

۱- کوم دولتونه زیات پایښت کولای شي؟

۲- د همیشنۍ سولې د ټینګښت وسیلې اوشرطونه کوم دي؟

سوله او هوسایي د هر انسان د ژوندانه لپـاره یــو اړیــن او ضروري کار دی، ځکه چې له همېشنۍ او دوامدارې سولې پرتــه ټولنه پر مختګ او ترقي نه شي کولی.

لاندې ټکي د سولې له پایښت سره زیاته مرسته کولای شي:

- په ټولنه کې د عدالت شتون او موجودیت د همېشنۍ سولې د ټینګښت لپاره ښــه وســیله شمېرل کېږي.
- دا تجربه شوې ده کومو دولتونو چې عدالت ټینګ او تامین کړی دی، زیات پایــښت یــې کړی دی. هغو دولتونو چې ظلم او زور ته مخه کړې ده، ژر له منځه تللي دي.
- د یو داسې نظام شتون چې وکړای شي له کوم توپیر او امتیاز څخه پرته د هېــواد د ټولــو اوسیدونکو حقونه خوندي وساتي، قوانین پر ټولو باندې یو شان پلي کړای شي او کــار د کار اهل ته وسپاري.
- هر څوک باید خپل او د نورو حقونه وپیژني او د نورو پر حقونو باندې تېری او تجاوز ونــه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې دې زده کوونکي په ډلو وویشل شي. د لاندې مطلبونو په هکله دې په خپل منځ کې مشوره سره وکړي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د خپلې اړوندې ډلې نظر په ټولګي کې ووایي.

- عدالت
- ظلم

بیلګه ییزې پوښتنې:

– لاندې اصطلاحګانې تعریف کړئ؟

عدالت، نظام

– که چېرې کار د کار اهل ته وسپارل شي، څه ګټه لري؟

– ظلم او بې عدالتي څه ډول پایلې لري؟ په دې هکله په لنډه توګه څرګندونې وکړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د خپلو مشرانو په مرسته د سولې په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه دېرشم لوست

بشري حقونه

موخې:

- زده کوونکي دې د بشري حقونو له مفهوم سره څه نا څه اشنا شي.
- زده کوونکي دې خپل او د نورو حقونه یو له بله څخه توپیر کړای شي.
- زده کوونکي دې د بشري حقونو درناوی وکړي.

۱- بشري حقونه څه شی دي؟

۲- د بشري حقونو ځانګړنې په څه کې دي؟

له نوو لغتونو او اصطلاحګانو سره اشنا شئ.

درناوی	احترام
تمیز	فرق او بېلول
خصوصیات	ځانګړنې
جوخت	پیوست، یوځای
سوغات	تحفه

بشري حقونه له ټولو هغو حقونو څخه عبارت دي چې په انسان پورې د هغه د انسانیت په خاطر اړه پیدا کوي.

د بشري حقونو قانون د استوګنې، ژبې، مذهب، قوم او نژاد په پام کې له نېولو پرته د یو انسان حقونه خوندي کوي او ساتي یې.

که د بشریت د پیدایښت له نظره ورته وګورو ټول انسانان آزاد نړۍ ته راغلي او مساوي او برابر حقونه لري. انسان له حقونو او حقونه له انسان پرته اصلاً هېڅ معنا نه لري. له دې کبله بشري حقونه له انسان سره جوخت منځ ته راغلي دي او د خدای (ج) سوغات دی.

د ملګرو ملتونو د بشر د حقونو په اعلامیه کې چې یو نړیوال ارزښت لري د نړۍ ټول افراد د بشري حقونو په منلو مکلف ګڼل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي د ننه ډله ییز فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي. وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې مطلب په اړوند وغږېږي او ښوونکی صاحب دې د دوی نظر اصلاح او بشپړ کړي.

د انسانانو حقونه

بېلګه ییزې پوښتنې:

- حق څه شی دی؟
- بشري حقونه کوم دي؟
- آیا د قومي، ژبني، مذهبي او سیمه ییزو اړیکو له مخې کولی شو یو څوک له بل چا څخه ښه او اوچت وشمېرو؟
- انساني حقونه څه وخت منځ ته راغلي دي او چا هغه بشر ته ورکړي دي؟

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:

د لویانو په مرسته په دې هکله چې تاسې په ټولنه کې څه حقونه لرئ، یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلوېښتم لوست

يو انسان كوم حقونه لري؟

موخې:
- زده كوونكي دې له خپلو او د نورو له حقونو سره څه نا څه اشنا شي.
- زده كوونكي دې د نورو د حقونو درناوى وكړي.

١– انسان كوم حقونه لري؟

٢– مورږ مسلمانان يو پر بل باندې څه حق لرو؟

له نوو لغتونو او اصطلاحگانو سره اشنا شئ.

هڅه	سعى ، كوشش
دنده	وظيفه
سپكې سپورې	بدې، ترخې، نا مناسبه خبرې او كنځل
ډاگي	پسته رسان

د قرآن شريف او د بشري حقونو له نړيوالې اعلاميې سره سم كه څه هم د يو انسان حقونه زيات دي خو له دې سره سره كولاى شو د هغو له ډلې څخه په لاندې ډول په ساده او آسانه توگه يې د يو شمېر يادونه وكړو:

- **مساوات**: د حقونو له پلوه ټول انسانان يو تر بله سره مساوي او برابر دي. هېڅوک ددې حق نه لري چې د ژبې، مذهب، سيمې، او داسې نورو له مخې يو پر بل باندې ښه وبلل شي. مورږ مسلمانان نه يوازې يو تر بله سره ورونه يو بلكې يو تر بله سره په خلقت كې برابر هم يو.
- **د ژوندانه حق**: د ژوندانه حق د خداى تعالى (ج) وركړه ده. ټول انسانان بايد د خپل ځان او نورو د ژوند كولو د حق په ساتلو كې هڅه او درناوى وكړي. ځكه دغه زمورږ د ټولو انساني دنده ده. لكه څرنگه چې خپل ژوند راباندې گران دى د نورو ژوندانه ته هم بايد په درنه او د قدر په سترگه وگورو او د نورو ژوندانه ته زيان و نه رسوو.
- **د آزادۍ حق**: آزادي او د هر چا د ځان خونديتوب د هر انسان حق دى چې بايد د هغې درناوى وكړو. هر هغه څه چې خپل ځان ته يې خوښوو، نورو ته يې هم خوښ كړو او حق نه لرو چې د نورو آزادۍ ته زيان ورسوو.
- **د بيان آزادي**: هر انسان حق لري هغه څه چې غواړي په ژبه يې ووايي خو داسې نه چې د نورو په تاوان وي او د نورو حقونه تر پښنو لاندې كړي. د بېلگې په توگه مورږ حق نه لرو بل چاته سپكې سپورې ووايو.
- **د كسب او كار د ټاكلو آزادي**: هر څوک حق لري له خپل استعداد او غوښتنې سره سم كسب او كار ځانته وټاكي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• **د مالکیت حق:** هر څوک د مالکیت حق لري او ددې حق لري چې کور، موټر، مځکــه او داسې نور ولري. موږ مسلمانان باید د نورو د ملکیت درناوی وکړو او د بل چا پر مال بانــدې تېری ونه کړو.

• **د زده کړې حق:** هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. په ښوونځیو او پوهنتونونو کــې خپلــو زده کړوته دوام ورکړي.

• **د پاک چاپیریال د لرلو حق:** هرڅوک حق لري چې په یو پاک او صاف چاپیریال کې ژوند وکړي. حکومت باید په دې هکله له خلکو سره مرسته وکړي.

• **د ګرځیدو او مېشته کیدو حق:** هر څوک کولی شي چې پخپل هېــواد کــې پــه آزاد ډول وګرځي او استوګنه غوره کړي. تاسي کولای شئ په افغانستان کې هر چېرې چــې وغــواړئ، ولاړشئ او هر ځای چې وغواړئ واوسیږئ او د نړۍ هر ګوټ ته مسافرت وکړئ.

په ټولګي کې
ډله ییز فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي صاحب تر نظر لاندې په ډلو ووېشل شي او وروسته دې د هرې ډلې استازی د لاندې موضوعګانو په هکله وغږیږي.

- آیا ډاکټر یا نور دولتي مامورین د دې حق لري چې ستاسې لیک خلاص کړي؟
- آیا سپکې سپورې ویل د بیان آزادي ده؟

بیلګه ییزې پوښتنې:

– که چېرې یوه فابریکه د ځنبلو اوبه ناولې کړي، کولی شو د هغې فعالیت بند کړو؟ څرنګه؟
– پولیس څه وخت کولی شي تاسې تلاشي کړي یا مو ولټوي؟
– آیا حکومت ستاسې پاسپورت اخیستی شي؟ ولې؟
–آیا ترافیک ستاسې موټر د تېریدونکو د تېریدو په خاطر درولی شي؟
– د انسان د حقونو نومونه واخلئ.
– آیا د روغتیا وزارت له خوا ګومارل شوي کسان د ناروغۍ د خپریدو په وخت کې ددې حق لري چې کوچنیان واکسین کړي؟

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library